కృతజ్ఞుడు

[కథానిక]

= శ్రీ ధనికొండ హనుమంతరావు =

౧

వంచపాళీలో చాప వేసుకొని, పెరటిలోని ఆకుమళ్లమీంచి వచ్చే చల్లగాలి పీలుస్తూ, కుసలికళ్లజోడు తగిలించుకొని అప్పుడే భగవద్గీతను విప్పాడు రాఘవయ్య. బైట ఎవరో తనను పేరుపెట్టి పిలిచినట్టుండి, ఒక్కసారి తలుపుతీసి చూసి, "దయ చెయ్యండి" అని సిల్కుదుస్తుల్లో వున్న తనయీడు మనిషిని ఆహ్వానించి, రెండుకాళ్ని చూసిన కుర్చీ దుమ్ముదులిపి అతిథికి ఆసనాన్ని అమిర్చాడు. ఆ వచ్చినాయన మొదట కాస్త మొహమాటపడ్డా, ఆ మర్యాదను అంగీకరించటమే తనకు ధర్మమైనట్టు కుర్చీని ఆక్రమించుకున్నాడు. రాఘవయ్య చాపమీదనే గోడ కానుకొని కూర్చొని, ఆ వచ్చిన వ్యక్తిముఖకళను పరిశీలించసాగాడు. ఆ పెద్దింటిమనిషిముఖంలో ఏదో వ్యాకులత స్పష్టంగా కనిపిస్తోంది.

లౌకికంగా ఐదారునిమిషాలపాటు కుశలప్రశ్నలూ అవీ కాగానే, ఆ వచ్చినాయన, "మీతో చెప్దామనే వచ్చాను" అన్నాడు.

"ఏమిటీ?" అన్నాడు రాఘవయ్య.

ఆయన తాను అనుమానిస్తూన్నట్టూ, ఆ చెప్పబోయే విషయం కఠినమైనట్టూ చూశాడు.

"చెప్పండి ... ఏమీ అనుమానించనక్కర్లేదు" అన్నాడు రాఘవయ్య, తొందరపాటు సూచించే కంఠంతో.

"ఏమీ లేదు...మీవాడి విషయం..."

"మాసూర్యమా? ఏం చేశాడు?"

"ఐదారుగురు రౌడీలతో కలిసి నానాగోలా చేస్తున్నాడు..."

"కొంచెం విశదంగా చెప్పండి"

"ఇవ్వాళ ఏప్రిల్ ఫస్టట ... మా అమ్మాయి స్కూలునుంచి ఇంటికి వస్తూంటే, సైకిల్ మీద వెళ్లి బుడ్డెడు సిరాను దానిమీద చల్లి, జడలాగి..."

"ఆఁ" అన్నాడు రాఘవయ్య, ఏదో ఒక్కసారిగా నమ్మలేని విషయాన్ని వింటూన్నవాడిలాగు.

"నేను అనవసరంగా మీవాడిమీద చాడీలు చెప్పేందుకు రాలేదు. ఇది చాలామంది స్కూలుకుర్రాళ్లఎదుటనే జరిగింది. మిమ్మల్ని నేను చిన్నతనంనుంచీ ఎరుగుదును. మీ రెంత మర్యాదస్థులో, ఊళ్లో ఎంత గౌరవాన్ని సంపాయించుకున్నారోకూడా నాకు తెలుసు. చూడండి: మీవాడు రాసిన ప్రేమలేఖలు" అని బుల్లిరికార్డును జేబులోంచి తీసి రాఘవయ్యముందు పడేశాడు. రాఘవయ్య ఒకటిరెండు ఉత్తరాలు నమూనాగా చదివి, ఇక మిగతావి ఏ ధోరణిలో ఉంటయ్యో ఊహించుకోగలిగాడు.

"చూడండి: ఆ బెదిరింపు లేమిటి? మాఅమ్మాయిని ఏమేమిటో చేస్తాట్ట... నేనూ ఏడెనిమిది నెల్లనుంచీ యీవేషాల్ని చూస్తూ సహించి వూరుకున్నాను. నేను తలుచుకుంటే మీవాణ్ని ఏమీ చెయ్యలేనంత బలహీనుణ్నిగా లేను. కాని ఏదైనా మీతో చెప్పి చేద్దామనే ఇట్లా వచ్చాను. ఇంకోటి ఆలోచించండి: గౌరవంగా బతకటం కష్టంకాని, ఉన్న గౌరవాన్ని పోగొట్టుకోవటం ఎంతలోపని?"

రాఘవయ్య నిట్టూర్పుతో తల తిప్పి, "నాకు తెలుసు తాసిల్దారుగారూ! మీరు చాలా ఉదార స్వభావులు ... గొప్పింటివాళ్లతో తులతూగలేక పోయినా – నామీద యీగౌరవాన్ని ఉంచినందుకు నేను మీకు కృతజ్ఞుణ్ని. నేను వాడిపని పడతాను" అన్నాడు.

"మీ రామాట అంటే చాలు. – ఇక నాకు సెలవా?"

రాఘవయ్య ఆయనకు నమస్కరించి, రోడ్డు మీదిదాకా సాగనంపి, తిరిగొచ్చి తనస్థలంలో కూర్చొని భగవద్గీత విప్పాడు. కాని, యీ ముసలితనంలో తనకు కనిపించవలసిన శాంతి అగీతలో ఎక్కడా దొరకటం లేదు. ఆ అచ్చులోని అక్షరాలు సూర్యం రాసిన ప్రేమలేఖల్లోని వంకరటింకర అక్షరాల్లా గున్నై. హృదయంలో ఏదో తుపాను చెలరేగింది. బాధగా కళ్లు మూసుకొని గతించిన జీవితాన్ని సింహావలోకనం చేసుకోసాగాడు:

తనూ, భార్యా పుత్రులకోసం తహతహలాడటమూ, వరసాగ్గా ముగ్గురు కొడుకులు పుట్టి, చిన్నతనమన్నా గడవకముందే నేలపాలవటమూ, నాలుగో వాడుగా పుట్టిన యీసూర్యం తన విధికరుణవల్లనో, దంపతుల అదృష్టంవల్లనో పెరిగి పెద్దవాడవటమూ, తన జీవితంలో తను నిజంగా తీర్చలేని అనేకకోర్కెలను సూర్యానికి తీర్చటమూ, వాడిముద్దుముచ్చటలే తన మనస్సుకు ఆనందాన్నివ్వటమూ అత నింకా మరిచిపోలేదు. వాడిజీవితాన్ని రాణింపజేసేందుకు తనూ, భార్యా కూడా అనేకసౌఖ్యాల్ని బలిఇచ్చుకున్నారు. పోయిన ముగ్గురు పిల్లలమీది మక్కువనూకూడా వీ డొక్కడిమీదనే చూపుతూ ప్రాణసమానంగా పెంచుకొచ్చి, పెరిగి పెద్దవాడై తన నొక సుపుత్రుని తండ్రిగా చేసి తన యీ ముసలితనంలో చేదోడువాదోడుగా నిలిచి ఒకకంట కనిపెడుతూవుంటా డనీ, వాడి ఒళ్లో తలపెట్టుకొని, వాడి నీడలో హాయిగా మృత్యుదేవతను ఆహ్వానించుకోవటంకూడా తనకు మనశ్శాంతేననీ తలిచిన రోజులు వెనుకనే గడిచిపోయినై.

వాడు ఎంతవా డైనాడు! అంత ముద్దుగా, గారాబంగా పెరిగిన సూర్యం తనకళ్లయెదుట ఎట్లా చెడిపొయ్యాడు! స్కూలుకు వెళ్తున్నానని చెప్పి, గోలీకాయలాటలకూ, గాలిపటాల్ని ఎగరేసుకునేందుకూ వెళ్లటంమొదలు, రౌడీల స్నేహంతో తాగుడు నుంచీ ఉంపుడుకత్తెలవరకూ వాడు ముందుకుసాగాడు. మొదటినుంచీకూడా వాణ్ని సక్రమమార్గంలో పెట్టాలనే ఉద్దేశం ఆచరణలోకి లాగుకురాకుండానే కాలచక్రం వాణ్ని యీవిధంగా లాక్కొచ్చింది. మొదట్లో కొడుకుమీది అనురాగంచేత వాడి చెడు ప్రవర్తనను నమ్మలేకా, తరువాత నమ్మినా వాణ్ని క్షమిస్తూవచ్చి తల్లి అడ్డంపడి వాణ్ని కాపాడుతూ రావటంవల్ల తన కన్నెర్రకు తావులేకుండాపోబట్టే యీనాటికి వాడు తను తలిచిన సూర్యంలాగు కాకుండా అమిత దుర్మార్గుడయ్యాడు. తన వంశమర్యాదా, తను బతుకుతూన్న యీబీదరికంలోనే తను సంపాయించుకోగలిగిన పలుకుబడీ – అన్నింటికీ వాడు వేరుపురుగయ్యాడు. తను కన్నవాడు కనుక వాడివల్ల కలిగే హానిని భరించటం తనకు తప్పదు; కాని వాడు ఊరందరికీ హానికరంగా ఉండే స్థితికూడా వచ్చింది. 'ఎవరి పిల్లాడు?' అనే ప్రశ్న మొదలు 'రాఘవయ్యకొడుకే!' అనే మామూలుసమాధానాలే ఊళ్లో జరిగే దుర్మార్గాల్లో ముప్పాతిక వంతుకు జవాబులుగా తయారయినై. గొప్పఇంటి పడుచులతో లేనిపోని సరసాలకు దిగి, వారి ఆగ్రహానికి వాడు గురైనా —తనకు లోకుల దృష్టిలో వున్న గౌరవమైతేనేం, ఆ పెద్దింటి మనుషులు భయపడే పరువుమర్యాదలైతేనేం వాణ్ని ఇంతవరకూ కాపాడుకొచ్చినై. ఈ అల్పుణ్ని దండించాలంటే- ప్రజలు భయపడి ఊరుకోవటం లేదు; తన ముఖం చూసీ, తన బాధ్యతను గుర్తించీ వారింకా సహనాన్ని చూపుతున్నారు. లేకపోతేనా...?

వాడు సుపుత్రు డౌతా డని తను ఆశపడ్డాడు కాని, లేకుంటే ఆముగ్గురిగతే వీడికీ పట్టినా తన విధిని తను దూషించేవాడేకాదు. తనపైన పెరిగి పెద్దదైన చెట్టునీడకు తను నోచుకోకపోయినా—అది తన వేళ్లతో పెరిగిన నేలనే భేదిస్తుందని తను కలనైనా ఊహించలేదుకదా! భాగ్యవంతులకు డబ్బుండబట్టి,

లేనిపోని వ్యసనాలు కలిగి చెడిపోవటం తనకు తెలుసు కాని, బీదవాళ్లుకూడా యీవిధంగా క్రూరు లవటం అతనికి కొత్తగానే కనిపించింది. చేతి కంద కుండా పోయిపోయి, యీనాడు తనకు అందని కొమ్మన కూర్చొని, తన నొక చేతకానివాడుగా చేసి వాడు తన ఆనందాన్నే అనుభవిస్తున్నాడు. కుపుత్రుల వల్ల ధృతరాష్ట్రుడు పడ్డ బాధంతా రాఘవయ్యకు అర్థ మైంది. జీవితం ఎంత 'రిస్క్'తో కూడుకున్నది!

గత ఎనిమిదిసంవత్సరాల చరిత్రలోని అనేక ఘట్టాలు యీనాడు ఒక్కత్తుగా రాఘవయ్యమీద పనిచేసినై. మూసివున్న అతని కళ్లవెంట చేతకాని కోపం కన్నీటిరూపాన వెలి కురికింది.

"ఏమిటే, అట్లా ఉన్నారు?"

గృహిణిమాటలకు రాఘవయ్య మళ్లీ యీ ప్రపంచంలో పడ్డాడు. ఆమె చూడకుండా కన్నీరు తుడుచుకొని, దుఃఖంవల్ల ఎండిన గొంతును స్వాధీనం లోకి తెచ్చుకునేందుకు ప్రయత్నించాడు. ముఖకళను మారుద్దామని వ్యర్థప్రయత్నం చేసి కోపంతో ఒణికే కంఠంతో "నీ సుపుత్రుడిసంగతి—" అన్నాడు.

"ఏం చేశాడు?" అంది ఆమె దగ్గరిగా వచ్చి నిల బడుతూ.

"తాసిల్దారుగారి అమ్మాయిని గోలచేశాడు ... ఇం కేం చెయ్యాలి? లోకంలో మన స్థానం ఎక్కడ? బీదరికంలోనే గౌరవమర్యాదల్ని సంపాయించు కున్నాం. మనతరం అయిపోవచ్చింది. వాడివల్ల 'అవును' అనిపించుకున్న బతుకును పాడుచేసుకోవటంతప్ప నా కింకేమీ కనిపించదు. ఇకముందు మనం సంపాయించ బొయ్యేది శాంతికాదు, సౌఖ్యమూకాదు — బాధా, అపకీర్తీను"

ఆమె వింటూ సమాధానంకోసం మాటల్ని వెతుక్కుంటోంది.

"కొడుకు కుండి చెడిపొయ్యాడే అని ఏడవటం కన్న - అసలు కొడుకులే లేరే అని ఏడవటమే మేలని పిస్తోంది. వాడు నిష్ప్రయోజకు డైనందుకు నా కేమీ విచారం లేదు. మనను సంతోష పెట్టకపోయినా దిగులులేదు. కాని లోకకంటకు డయ్యాడు..."

"అంతగా బాధపడటం దేనికీ?" అంది ఆమె.

"ను వ్వింక కట్టిపెట్టు. ఈరకం ఓదార్పులే వాణ్ణి ఇంతవరకూ తీసుకొచ్చినై. మన పుత్రప్రే మంతా పాలుపోసి పామును పెంచినట్టుంది. నీబిడ్డ నీకు ముద్దుకావచ్చు; కాని లోకు లందరికీ ముద్దుకాడుగా? ఇప్పటికైనా నువ్వు కన్ను తెరవలేదు; ఇంటికి ఎప్పుడు వస్తాడో, ఎప్పుడు పోతాడో తెలియదాయె! ఇంట్లో ఏవిధంగా ఉపయోగపడే వస్తు వున్నా దొంగిలించుకు పోతాడు. వాడు ఆకలితోమాత్రమే ఇంటి కొచ్చి నప్పుడు యేమీ అనలేము; ఆకలి తీరాక వాడికి ఇంటి అవసరంకూడా తీరుతుందాయె! తాగుడుదాకా వచ్చినవాడు..."

ఆమె ఇక వినలేకపోయింది. "సరే వచ్చాక అడుగుదాం" అంది.

"అడగవలసిందే! వాడి దృష్టిలో మన కసలు స్థానం ఏదీ? మనం ఎంతవరకూ వాడికి అవసరమో అంతవరకూ ఉపయోగించుకున్నాడు. ఇప్పుడు వాడికి తండ్రి అక్కర్లేదు, తల్లి అక్కర్లేదు. లోకాన్ని బెది రించి, బాధించి, మోసపుచ్చి బతుకుతే చాలు. వాడు మనను వదిలేసినా—యీ వెధవ సంబంధం మనం వాణ్ణి వదిలించుకోకుండా అడ్డంపడుతోంది. వాడు మనకు సంపాయించి పెట్టక్కర్లేదు. తిని ఎవరికీ హానిచెయ్య కుండా తిరుగుతే చాలు. మనం పొయ్యాక వా డెల్లా తయారైనా ఫర్వాలేదు. కాని ఇంకా బతికివున్న మనను యీవిధంగా బాధించటం—"

మాట పూర్తికాకమునుపే ఆమె అంది: "ఈ మాట లన్నీ ఇప్పు డెందుకు? వా డొచ్చాక..."

"అదే...వాణ్ణి రానీ. నువ్వేమీ అడ్డుపడ వొక. అసలు వినవట్టే మాట్లాడకుండా ఊరుకో. ఇవాళ వాడిసంగ తేమిటో తేలుస్తాను"

"సరే" అని ఆమె వంటపనిమీద వెళ్లిపోయింది.

౨

దాదాపు ఆరాత్రంతా రాఘవయ్య నిద్రా దేవితో విరోధం పూనాడు. సూర్యం ఇంటికి వస్తే తను కొత్త మార్గాల్లో ఉపయోగించవలసిన సామ, దాన, భేద, దండోపాయాల్ని గూర్చి ఆలోచించసాగాడు. తెల్లవారుజామువరకూ బుర్ర మొద్దుబారేట్టు ఆలోచించినా అతనికి తృప్తి కలగలేదు. ఊహాప్రపంచంలోని సూర్యంతో తను చేసిన వాదనలూ, వాణ్ని తిట్టిన తిట్లూ, వాడిమీద తన స్వాధీనంతప్పిన కోపమూ — అన్నీ కలిసి అతన్ని పూర్తిగా అలసిపొయ్యేట్టు చేసినై. తెల్లవారుజామునకు కాబోలు కాస్త కునుకు పట్టింది.

భార్య వచ్చి తట్టి లేపి, "మిమ్మల్ని ఎవరో పిలుస్తున్నారు" అంది.

అతను నిద్రకళ్లను తుడుచుకొని, వెళ్లి తలుపు తెరిచాడు. అప్పటి కింకా తెల్లారలేదు. నిర్మలాకాశంలో చంద్రుడుమాత్రం గస్తీతిరుగుతున్నాడు. ఈ చల్లగాలిలో హాయిగా నిద్రపోవలసిన లోకంనుంచి-తన కోసం యీ పూరిపాకను వెతుక్కుంటూ వచ్చిన వ్యక్తి తాసిల్దారుగారు !

అతను ఆశ్చర్యపడి, " దయచెయ్యండి " అన్నాడు.

"అక్కర్లేదు; రాఘవయ్యగారూ ! ఇకముందు మీఇంట్లోకి రావలసిన అవసరంకూడా కలగదు. ఈ చివరి సారికిమాత్రం – మీ నిద్రాభంగానికి నన్ను క్షమించి–ఇలా యీ అరుగుమీదికి వస్తే మాట్లాడి వెళ్లిపోతాను"

ఏదో గొప్పప్రమాదమే సంభవించిందని రాఘవయ్య దిగులుపడుతూ మెల్లిగా అరుగుమీదికి వెళ్లి ఆయనపక్కనే నిలబడ్డాడు.

" ఇక లాభం లేదు రాఘవయ్యగారూ ! సహనానికికూడా ఒక మితి వుంటుంది. గౌరవ కుటుంబీకుల మవటంవల్ల, చప్పున బైట పడితే ఆ గౌరవం కాస్తా పోతుందేమో నని భయపడి ఇన్నాళ్లూ ఊరుకున్నాం. కాని ఆ సహనమే యీ స్థితికి లాగింది."

"ఏమైందీ?" అన్నాడు రాఘవయ్య ఆత్రుతతో.

" చూడండి: రాత్రి మీవాడు బాగా తాగి, ఇంకా పదిమందిని వెంటవేసుకొనివచ్చి మా ఇంటిమీద పడ్డాడు. అమ్మాయిని పేరున పిలుస్తూ తలుపు తెరవమనీ... వీథంతా గోలగోల చేసి ఇంతకుముందే వెళ్లిపొయ్యాడు. ఈ విషయాల్ని మీతో చెప్పికూడా లాభం లేదనుకుంటాను. ప్రభుత్వం వుంది; రక్షణను ఇచ్చే న్యాయం వుంది. వీటిని మించిన పలుకుబడీ, అర్థబలమూ, అంగబలమూ లేకపోలేదు. వాటి నన్నింటినీ ఉపయోగించటంకన్న వేరుమార్గంకూడా లేదు. ఈ సంగతే మీతో చెప్పిపోదామని వచ్చాను."

ఈ మాటలు రాఘవయ్యను శిలాప్రతిమలాగు చేసినై. 'ఎంతవాడయ్యాడు!' అన్నాడు అస్పష్టంగా. గొంతు తడి ఆరిపోయింది. దుఃఖం ఒకవైపున గొంతుకు అడ్డంపడుతోంది. బలవంతాన మాట్లాడసాగాడు.

"నేను కనుక్కుంటాను!" అన్నాడు కోపంతో.

"ఇంకేం కనుక్కుంటారు? మీకు చేతనౌతుందేమో ననుకున్నాను. ఆస్థితికూడా దాటిపోయింది; తొండ ముదిరి ఊసరవిల్లి అయింది. ఇంక లాభం లేదు."

ఔను–తను తండ్రిగా పనికిరానివాడయ్యాడు. దుర్మార్గుణ్ని కని, పెంచి లోకంమీద వదిలి పెట్టాడు. వాడు తన చేతికి మీరిపొయ్యాడు. ఆ శిక్షనుకూడా అనుభవించవలసింది తనేనేమో ?

ఏదో చెప్పరాని ధైర్యంతో, " మీరు కాస్త ఆగండి. రేపు ఒక్కరోజు నాకు అవకాశం ఇవ్వండి" అన్నాడు.

"ఏం లాభం?" ఆయన నిట్టూర్చి, రాఘవయ్య మాటల్నికూడా వినిపించుకోకుండానే వెళ్లిపొయ్యాడు.

ఒక నిమిషం తాసిల్దారుగారు వెళ్లినవైపు చూస్తూ నిలబడి, చప్పున తెలివి తెచ్చుకొని, చరచరా ఇంట్లోకి వచ్చాడు. అతని కళ్లు నిప్పుల్ని కక్క

తున్నయ్. శ్వాస ఉష్ణవాయువుల్ని తోడు తెచ్చుకుంటోంది. ఆమూర్తి భార్యకు ఉగ్రంగా కనిపించింది. ముసలితనంవల్ల శక్తిలేని భర్త కాడు; ఈఆకారంతో అతను మనుషుల్ని విరుచుకుతినగల బలశాలి! ఒక్కక్షణంలో ఎంత బలవంతుడుగా కనిపిస్తున్నాడు!

“విన్నావుగా?” అన్నాడు భార్యతో. ఆ గొంతులోని కఠినత్వం ఒకస్త్రీని భయపెట్టటంలో కూడా ఆశ్చర్యం లేదు.

ఆమె తల తిప్పి, భర్తకళ్లల్లోకి చూడలేక నేల చూపులు చూస్తూ అంది: “వాణ్ణోకసారి ఇంటికి తీసుకురండి...నేను చెప్పి చూస్తాను.”

అతను వికటంగా నవ్వి, “ఆరోజులు గడిచిపోయినై. చూశావుగా— సాయంత్రంనుంచీ రాత్రిలోపలే ఒక వ్యక్తిదృష్టిలో నా కున్న గౌరవం ఎలా పోయిందో?...ఇంకేమీ లాభం లేదు; నేనే వెళ్లి వస్తాను. తలుపు వేసుకో” అని ఉత్తరియ్యం మీద వేసుకొని, భార్య వెనుకనుంచి చెప్పే మాటల్ని కూడా వినకుండానే రోడ్డెక్కాడు.

తను ఎక్కడికి వెళ్లాలో, ఏం చెయ్యాలో మొదట్లో అతనికి పాలుపోలేదు. ఆకోపం అతన్ని ఇవేమీ ఆలోచించలేకుండా చేసినై. కొంత దూరం నడిచి, ఒక వంతెనమీద కూర్చొని, మెల్లిగా కోపానికి ఆ చల్లగాలిని ఆహుతిచ్చాడు. ఇదివరకు తను విన్న అనేకవిషయాల్ని జ్ఞాపకం తెచ్చుకున్నాడు. వాడికి ఊళ్లో అనేకచోట్ల నివాసా లున్నైన్; అనేకమంది స్నేహితులూ ఉన్నారు.

ఒకయింటికి వెళ్లి అడిగాడు; వాడు సూర్యం తనకు అసలు కలవటమే లేదన్నాడు. ఇంకోడు వాడికీ, తనకూ విరోధమన్నాడు. మరొకడు తనకేమీ తెలియదన్నాడు. మిగతావాళ్లందరూకూడా ఇదేధోరణి! ఒకణ్ని మించినదొంగ ఇంకొకడు - తోడుదొంగలు!

జీవితంలోని ఈఅపజయా లన్నీ రాఘవయ్యను క్షణక్షణానికీ క్రూరుణ్నిగాకూడా తయారుచేసేందుకు ఉపయోగపడుతున్నయ్. విధి తనను బీదవాణ్నిగా చేసి, విలువలేని వ్యక్తిగా గాలిపీలుస్తూ బతకమని శాసించింది; అందుకుకూడా అతను దుఃఖపడలేదు. తన కుటుంబకష్టాలకుకూడా తనింతగా బాధపడలేదు. ఒక పుత్రుణ్ని తనకు ప్రసాదించి, సక్రమంగా ఇరవైనాలుగేళ్లు పెంచి తనకు కొరగానివాడిగా తయారుచేసిన తనవిధి ఏవిధంగానూ క్షంతవ్యుడు కాదు. విధి చూపిన దయకన్న క్రౌర్యమే వేయిరెట్లుమే లనిపించింది!

వాడు కనిపిస్తే యీనాటినుంచీ వాడో, తనో యీలోకంలో జీవయాత్ర గడిపే అర్హతను సంపాయించుకోవా లని రూపించేటంత కోపం అతనిలో పనిచేసింది. కాని మట్టమధ్యాహ్నంవరకూ ఊరంతా గాలించినా నిష్ప్రయోజనం! ఇక తనకు ఏది దారి? విసుగు, కోపము, యీ తిరగటంలో అవయవాలు పొందిన బడలికా—అతన్ని అన్నివిధాలా బాధించసాగినై.

వెళ్తున్నవాడల్లా ఒక ఇంటిముందాగాడు. అతని కొక కొత్త ఆలోచన తట్టింది.

వాకిట్లో ఉన్న పోలీసుజవాన్ను అడిగాడు. “ఇనస్పెక్టర్ గారు ఉన్నారా?”

“సావిట్లో కూర్చొని కాగితాలు చూసుకుంటున్నారు” అన్నాడు జవాను.

రాఘవయ్య సావిట్లోకి వెళ్లాడు. సబ్ ఇనస్పెక్టరు అతనికి మిత్రుడు. అతని చేతుల్లోనే శాంతి, రక్షణ, చట్టమూ వుంది. పైన ఇలాటి వ్యర్థుల్ని ఎందర్నో చూసిన అనుభవంకూడా అతనికి వుంది. అతని సలహా తీసుకోవటమే రాఘవయ్యకు తోచిన కొత్తమార్గం.

ఇనస్పెక్టరు కాగితాలమీంచి తలెత్తి చూసి నవ్వుతూ, “కూర్చో, ఎక్కడా కనిపించటం లేదే?” అన్నాడు ఆదరణతో.

రాఘవయ్య అలసిన ముఖాన్ని తుడుచుకుంటూ, “కనిపించటాని కేముందీ?... నీతో ఒక అవసరమైన పని వుండి వచ్చాను” అన్నాడు.

“చెప్పు” అని, వినేందుకు సిద్ధమైనట్టు, పడకకుర్చీలో కాళ్లు జాచి పడుకున్నాడు ఇనస్పెక్టరు.

"మావాడి సంగతి ఇదివరకు అప్పుడప్పుడు నీతో చెప్తూవచ్చాను - గుర్తుందా?"

"ఎవరూ — అబ్బాయా?"

"ఆఁ...అబ్బాయే! వాడు నాశక్తికి మించి పొయ్యాడు. మొక్కై యి వంగనిది మానై వంగుతుందా? నేను విధించగలిగే శిక్షలన్నీ అయిపోయినై. నా కుమారుడనే అపకీర్తితప్ప, వాడివల్ల నాకు వచ్చే ఆదరణ ఇంకేమీ లేదు"

"ఏమైందీ?"

రాఘవయ్య అంతా చెప్పి, "న్యాయానికి కొడుకైతే యేం - ఇంకొకడైతే యేం? నాకు వాడి సంబంధం లేదన్నా - వాణ్ని కన్నాననే కనపడని నేర మొకటి నామీద ఉండనేవుంది. ఇక ఇప్పుడు చెయ్య వలసిందేమిటో నాకు తోచటంలేదు. ఈవిధంగా ఇంకా కొన్నాళ్లు సాగుతే వాడు హూనీకోరు అవుతా డనేందుకుకూడా సందేహం లేదు" అన్నాడు.

ఇనస్పెక్టరు నవ్వి, పెన్సలు పెదిమల సందున బిగించి రెండునిమిషాలు ఆలోచించాక, "వాణ్ని బాగుచెయ్యవచ్చు" అన్నాడు.

"ఎట్లా?" అన్నాడు రాఘవయ్య, ముందుకు వంగుతూ.

"చెప్తానుగా - ఇంతదూరం వచ్చాక, కాస్త కఠినంగా ప్రవర్తిస్తేతప్ప లాభంలేదు."

"ఫర్వాలేదు - చెప్పు"

"వాణ్ని ఒకసారి జైలుకు పంపుదాం-" ఇన స్పెక్టరుకు అది గాలిపీల్చినంత తేలికనీ, తను అలాటి పనుల్ని ఇంతకుముందు అనేకం చేశాననీ ఆకంఠమే సాక్ష్య మిస్తోంది.

కాని రాఘవయ్యకు ఆమాటలు అంత తేలిగ్గా కనిపించలేదు. తను కన్న కొడుకును చట్టానికి బద్ధుణ్ని చేసి జైలుకు పంపటం! వా డొకసారి జైలుకు వెళ్లివస్తే అందువల్ల తనకు వచ్చే అపకీర్తీ, వాడి భావి జీవితంలో రాణించే సమయాలకుకూడా అది రాహువు లాగు అడ్డంపడటమూ జ్ఞాపకంచేసుకుంటున్నాడు.

మానంలోనే స్నేహితుడి ముఖంలో కనిపించే వింతబాధను గుర్తించి ఇనస్పెక్టరు "ఏం తేల్చావ్?" అన్నాడు.

అంత త్వరగా జవాబు ఇవ్వలేకపొయ్యాడు రాఘవయ్య. ఆకోపంలో అతనికి తోచినంత కఠినంగా ఆహ్రాదయం లేదు. పైన చెక్కుకట్టి గట్టిగా వుంది కాని - ఆ రక్తసంబంధం ఆ గట్టితనాన్ని మింగే సేందుకు గట్టిగా ప్రయత్నించింది.

"కొడుకును కనటంతోనే బాధ్యత తీరిపో తుందా? నీఅంతట నువ్వు ఇవ్వాళ ఒప్పుకోకపోయినా- రేపైనా వాడి గతి ఇంతే! కాలం జరుగుతూన్న కొద్దీ, వాడి యీడు మించుతూన్నకొద్దీ వాడి నేరాలు కూడా ఇంకా క్రూరరూపం దాల్చుతూ, ఒకటికి పది అవుతై. ఆస్థితి వస్తే - జీవితమంతా జైలులోనే గడిపే నేరాలు రాకపోవు. ఇప్పటికైనా మించి పోయింది లేదు—"

ఇనస్పెక్టరు హేళనగా రాఘవయ్యముఖం చూసి నవ్వుతున్నాడు. తన కొడు కని తను చూపిన పక్షపాతాన్ని కనిపెట్టి, తనను ఎంత తేలిగ్గా మాస్తోంది ఆమాపు!

"జైలుకా?" అన్నాడు మెల్లిగా.

"ఔను...ఇందులో భయపడవలసిం దేమీ లేదు. ప్రభుత్వం జైళ్లను కట్టించింది ఎందు కనుకున్నావ్? వీడి తలదన్నిన రౌడీలు ఒకసారి జైలుప్రవేశంతో సగం చచ్చి బైటపడి బాగుపడ్డవాళ్లను నేను చాలా మందిని ఎరుగుదును. నువ్వు వాణ్ణి బాగు చెయ్యదలుచు కుంటే-ఇవ్వాళ నీ కిది కష్టంగా వున్నా - ఇంతకన్న మంచిదారి ఇంకోటి లేదు. ఆ గుహలోకి ఒక్కసారి వెళ్లటంతో రౌడీయిజం ఎగరాలి!...ఇంకోటి ఆలో చించు: ఆ తాసిల్దారే రిపోర్టుచేసినా వాడి గతి ఇంతేగా!"

కన్నకొడు కొకవైపూ, న్యాయ మొకవైపూ, వాడిదుర్మార్గ మొకవైపూ, తన బాధ్యత ఒకవైపూ అతన్ని బెదిరించినై. తనకు శక్తి చాలనప్పుడు ఇతర్ల సహాయాన్ని అపేక్షించటంకన్న తను చెయ్య

కలిగించీ లేదు. సూర్యం తన రక్తసంబంధమున్న బిడ్డ! శిక్షకూ, బంధుత్వానికీ—ఒక బంధుత్వ మేమిటి? ఈపోలీసుఅధికారికి తన కుర్రాణ్ణి శిక్షించటంవల్ల వచ్చే దేముంది? ఇది నిజంగా తన కుర్రాడిమంచికేనేమో? ...సూర్యంసంగతంతా అతను సింహావలోకనం చేసుకొని కోపంతో ఊగిపోయ్యాడు. ఆకోపమే చివరి మెట్టుదగ్గర అంగీకారమైంది.

సబ్‌ఇనస్పెక్టరు ఆ అంగీకారానికి తృప్తితో నవ్వి "భేష్! నువ్విక నిర్విచారంగా ఇంటికి వెళ్లి పడుకో. మిగతాది నేను చూస్తాను" అని స్నేహితుడి వీపు తట్టి మెల్లిగా సాగనంపాడు.

3

రాఘవయ్య ఇంటికి రాగానే భర్తముఖంలోని వ్యాకులతను కనిపెట్టి, "ఏమైందీ? వా డెక్కడన్నా కనిపించాడా?...వాణ్ణికూడా వెంటపెట్టుకు రాకపోయ్యారా?" అని వివిధప్రశ్నలు వేసింది భార్య.

అన్నింటికీ సమాధానంగా "ఏం లేదు" అని అతను విసుక్కున్నాడు.

ఆమె ఇంకా సాగతియ్యకుండానే ఏడుపుముఖం పెట్టుకొని తన పనిమీద వెళ్లిపోయింది. ఇప్పటికి చాలారోజుల్నుంచీ భార్యచేతి వంటకాలు అతనికి రుచించటం లేదు. ఈనాడుకూడా ఇదే సంభవించింది. ఇదివరకులాగు ఆ రుచించకపోవటాన్ని అతను హృదయంలో దాచుకోలేకపోయ్యాడు; నాలుగైదుసార్లు ఆమాటను గొణిగాడు. బతుకే ఒక భారమై, క్లిష్టసమస్యలు—నిర్ణయించేందుకు మానవశక్తి చాలనివి ఎదురై అతన్ని అన్నివైపులనుంచీ తరిమి బైట పడేట్టు చేస్తున్నయ్. బీదరికంలో పుట్టి, బీదరికంలోనే పెరిగి, కష్టాల్ని జీర్ణించుకుంటూన్నప్పుడు అతను బాధపడలేదు; విధి తనను విడనాడిననాడుకాని, అదృష్టమనేది తనను చూసి నవ్వనినాడుకాని, లోకమంతా ఏకమై తనను ఒక్కణ్ణీ చేసిననాడుకానీ అతను గుర్తించని బాధ కాలక్రమాన ఈరూపం దాల్చి ఒక్కసారిగా మొయ్యలేని భారంతో అతనిమీద పడ్డది.

అసలుసంగతి భార్యకు చెప్పకుండానే తను అంగీకారాన్ని ఇచ్చివచ్చిన విషయాన్ని తనలో తను విమర్శించుకోసాగాడు: తను కన్న కొడుకును జైలుపాలుచెయ్యటంలో త్వరపడ్డాడేమో? తన వంశంలోని ఒకడు—తన ఆత్మబంధువు, వంశోద్ధారకుడు—ప్రభుత్వానికీ, సంఘానికీ — నలుగురిఎదుటా నేరస్థుడుగా నిలబడటం — ఇకముందు తను తలెత్తుకు తిరగగలడా?......కాదు—ఇది లోకంలోని చాలామంది హర్షించే పని. తనకు తెలిసినవాళ్లందరూ తన న్యాయపరిశీలనను తప్పక మెచ్చుకుంటారు. దుర్మార్గుడైన వాడు ఎవడైనా శిక్షార్హుడౌనని తను అనేకసార్లు గీతలో చదివాడు. ఏ గీతను తన మనశ్శాంతికిగాను ఉపయోగించుకుంటున్నాడో, దాన్నే నిజమైన జీవితంలో ఆచరణలో పెట్టటం తప్పెందుకవుతుంది? కాని వాడు జైలుకు వెళ్లటం తనను ఇప్పటికన్నా ఎక్కువ బాధకు గురయ్యేట్టు చేస్తుందేమో? వాడు తనకు కనిపించే వారం రోజులైంది. తనను వాడు గడ్డిపోచగా చూస్తున్నా యీ పితృహృదయం నిర్దయగా వాడివైపే పరుగెత్తుతుంది. మరికొంతకాలంపాటు చూడకూడదా? చూసిమాత్రం ఏం లాభం? చూసిన రోజులవల్ల కలిగిన మార్పుమాత్రం ఏముంది?

ఈరకం ఆలోచనలతో దరికానక సాయంత్రం వరకూ గడిపాడు. చీకటి పడుతూండగా సబ్‌ఇనస్పెక్టరు ఇంటికి వచ్చాడు. రాఘవయ్యను చెప్పరాని భయ మొకటి ఆవరించింది. ఆత్రుతతో "ఏమైందీ?" అని అడిగాడు.

ఇనస్పెక్టరు నవ్వుతూ, "ఏముందీ? జేబుదొంగతనంకింద మూడునెల్ల శిక్ష పడ్డది" అన్నాడు.

రాఘవయ్యముఖంలో రక్తమే లేక, వెలవెలబోయింది. తనకొడుక్కు శిక్షకూడా పడ్డదా? తన నిర్ణయమే ఇంకా పూర్తికాక బాధపడుతూండగా, అవవలసిన పనంతా అయిపోయిందా?

"జేబుదొంగతనమా?" అన్నాడు ఒణుకుతూ.

"కేసు నిలిచే సాధన మది—."

తనెంత నిర్దయుడై, మానవుడు సంతానానికి చూపవలసిన జాలిని కూడా మరిచి, కఠినంగా ప్రవర్తించాడు! ఇంత త్వరగా ఈపని అవుతుందని అతను అనుకోలేదు.

“తప్పించేందుకు వీల్లేదా? ఎవరిచేత నౌతుందో చెప్తే వాళ్లను ప్రార్థిస్తాను” అన్నాడు భయంతో. అసలు తను యీపనికి ఒప్పుకున్నప్పుడు ఏదో చెప్పరాని మైకం తనకళ్లను కప్పింది! ఇంకేమన్నా ఆశ వుందేమో నని దేవులాడుతున్నాడు.

“తప్పిస్తావా ?...లాభం లేదు! ఇది ప్రభుత్వపు శిక్ష! ఈరాత్రిబండిలోనే వెళ్లిపోతాడు. — ఒకసారి చూస్తావా?”

ఇప్పటికి తను చూపిన క్రూరత కాక — ఇంకా తను వాడిదగ్గరకు చిరునవ్వును కక్కే ముఖంతో వెళ్లి, వాణ్ని ఎత్తిపొడిచినట్టు ప్రవర్తించగలడా? ఏచేతుల పైన ఎత్తుకుతిప్పి వాడికి అన్నం కలిపిపెట్టాడో, ఏ చేతులతో వాడిని చిచ్చికొట్టి నిద్రపుచ్చాడో, ఆ చేతులను కృత్రిమంగాజాచి, ‘నాయనా’ అని ఆహ్వానించగలడా? గుండెలున్నయ్యా—వాణ్ని ఎదటపడి పలకరించేందుకు? గొప్పనేరాన్ని చేసి, న్యాయానికి భయపడి, అంతరాత్మ తరుముతూండగా, భయంతో ముఖం తప్పించుకు తిరిగే నేరస్థుడిలాగు మారిపోయ్యాడు రాఘవయ్య!

“నేనా?...నేను— రాను— వా డేమన్నాడు?”

“ఏమంటాడు ? నేనే చాటుగా అంతా చెప్పాను. ధైర్యం చెప్పాను. వా డేమీ అనలేదు. చెప్తున్నంతసేపూ తల వంచుకొని విన్నాడు—అంతే!”

రాఘవయ్య ఆలోచనలో పడి ఏమీ మాట్లాడలేకపోయ్యాడు.

“సరే, నేను వెళ్లివస్తాను” అని ఇనస్పెక్టరు సైకి లెక్కి వెళ్లిపోయ్యాడు.

ఇంట్లోకి వచ్చాడన్నమాటే కాని రాఘవయ్య మనస్సు మనస్సులో లేదు. అతని అంతరాత్మ బాణం గుచ్చుకున్న పక్షిలాగు గిజగిజా తన్నుకోవటం మొదలు పెట్టింది. తన ఏకైకపుత్రుణ్ణి జీవితమంతా తన జీవానికి పడిఏడిచేట్టు జైలుకుపంపటం! విధి తనకు జీవితంలో ఇచ్చిన విషమపరీక్ష తనలాటి సామాన్య మానవుడు ఎదుర్కోగలడా? తనకు ఇందులో జయం కలిగిందో లేదోకూడా తెలుసుకోవటం కష్టం. ఇది తప్పో, ఒప్పోకూడా యీ చీకట్లో అతని కేమీ తెలియటం లేదు. ఏదన్నా పని చేస్తున్నప్పుడు అది మంచో, చెడ్డో గ్రహించగలుగుతే — లోకంలో చెడ్డవా డనే మనిషే దొరకడేమో ?

రాఘవయ్య క్షణంలో వింతవ్యక్తిగా మారిపోయ్యాడు. ఈ దెబ్బ అతని జీవితాన్నే తలకిందులు చేసింది. ఇంతకు పూర్వంవరకూ కనిపించిన సూర్యం వేరు; ఇప్పుడు కనిపిస్తూన్నవాడు వేరు...వాడు తన తొడపైన కూర్చొని, కథలు చెప్పించుకుంటూ, ముద్దు మాటలతో తన హృదయాన్ని కరిగిస్తూ, వంతుల ప్రకారం ముద్దలుతిన్న చిన్నసూర్యమే అతని కిప్పుడు కనిపించేది.

వాడు ఏమవుతాడు? రాఘవయ్య జ్ఞాపకం చేసుకుంటున్నాడు. వాడు — అల్లారుముద్దుగా పెరిగిన తన ఏకైకపుత్రుడు — ఇతర ప్రపంచంతో సంబంధంలేని జైలులో — ఒక రోజు కాదు, రెండు రోజులు కాదు మూడునెలలపాటు బంధింపబడుతాడు. వాడికి నిద్రాహారా లుంటయ్యా? తనను క్షణక్షణానికీ తలుచుకొని, తను విధించిన శిక్షను విధిలేక అనుభవిస్తూ ఎన్ని బాధలకు లోనౌతాడో! ఆ శిక్ష తనకైనా ఇప్పు డింత బాధపడేవాడు కాదేమో ?

భార్య వచ్చి “పోలీసువాళ్లు మనింటికి ఎందుకొచ్చారు?” అంది. పోలీసుశాఖను చూస్తే సహజంగా ఉండే భయం ఆమెపట్ల పోలేదు.

ఈ ప్రశ్నకు రాఘవయ్య వెంటనే జవాబు చెప్పలేకపోయ్యాడు. ఇందులో ఏదో ప్రమాదమైన విషయమే ఇమిడివుం దని ఆలోచిస్తూ ఆమె మళ్లీ అంది: “ఏమిటో — నాకు సరిగ్గా చెప్పండి.”

జీవితంలో మొట్టమొదట నేరస్థుడై, న్యాయాధికారియెదుట నిలబడ్డవాడిలాగు రాఘవయ్య భయాన్నంతటినీ కళ్లల్లో నిలుపుకొని బైటి చీకటిలోకి చూశాడు.

ఏం చెప్తాడు? చెప్పక తప్పేదేముంది? వాడి తల్లికన్న వాడివిషయం వినదగ్గ ఇతరవ్యక్తులుమాత్రం యీ లోకంలో ఇంకెవరున్నారు? మధ్య తన స్థితి ఎంత బాధావహమైంది!

"చెప్పండి" అని ఆమె మళ్లీ హెచ్చరించింది. భర్తమానంలో ఆమెకు అగాధాలు కనిపించినయ్.

గొంతు సరిచేసుకొని, దాంతోపాటే గుండెను కూడా ఒక విధంగా మామూలుస్థితికి లాక్కొచ్చి, "ఏం లేదు — సూర్యంసంగతి —" అని ఆగాడు.

"అదే — ఏమైందీ?" ఆమెసహన మంతా మాయమైనట్టు ఆ గొంతే చెప్తోంది.

"వాడు...వాడు ... జైలుకు ... వెళ్లాడు!" ముఖం ఆమెకు చూపలేక రాఘవయ్య ఇంటికప్పులోకి చూడసాగాడు.

ఆమెకు యీ మాటలు వెంటనే అర్థంకాలేదు. మెల్లిగా అర్థంచేసుకొని, ఏడవాలని ప్రయత్నిస్తూ, "ఏమిటీ? ... జైలుకా? దేనికి? ఎప్పుడు?...నాకు సరిగ్గా చెప్పండి–" అని ప్రశ్నలు కురిపించింది.

కాని తన ప్రశ్నలకు జవాబైనా వినకముందే– ఆమెహృదయాన్ని చీల్చుకొని ఏడుపు బైటపడ్డది. రాఘవయ్యకుకూడా ఆమెతోపాటే ఏడవాలనిపించిది. కాని ఇద్దరూ ఏడుస్తూ కూర్చుంటే - తమకు సానుభూతి చూపే మూడోప్రాణి ఏదీ? వెంటనే తప్పనిసరిగా తనకు తనే నచ్చచెప్పుకొని, గుండెను రాయిచేసుకున్నాడు.

"ఇదుగో – ఎందుకూ ఏడుస్తావ్? అర్థం లేకుండా గుండెబాదుకుంటే ఏం లాభం?...చూడు: మన బంగారం మంచిది కానప్పుడు ఏం చేస్తాం? వాడు అందరిలాటివాడే అయితే మనను కనిపెట్టుకొని ఇక్కడే పడిఉండేవాడు. దుర్మార్గుణ్ని ప్రభుత్వంకూడా క్షమించలేదు. అనవసరంగా ఏడ్చి, నలుగుర్ని ఇక్కడికి ఆహ్వానించి యీవిషయాన్ని ప్రచారంచేసుకుంటేకాని నీకు తృప్తి ఉండదా?"

ఆదివరిమాటతో ఆమెదుఃఖం తన శబ్దాన్ని పోగొట్టుకుంది. కొంచెంసేపు కుమిలికుమిలి ఏడ్చి, "మీరేం చేస్తున్నారు? మీకు పలుకుబడి వుందిగా! వాడేం తప్పు చేశాడు? ఏమన్నా డబ్బుతోపని అయినట్లయితే నానగ అమ్మి ఇచ్చేదాన్నిగా! నాకు ఇంతవరకూ మాటమాత్రమైనా చెప్పకుండా ఎందుకు దాచారు?" అంది.

"అంతా అయిపోయింది. — నాకుమాత్రం తెలుసా యేం?"

"వాడిప్పుడు ఎక్కడున్నాడు? — ఒక్కసారి వెళ్లి చూసివద్దాం."

"లాభం లేదు...వాడీపాటికి వెళ్లిపోయి వుంటాడు."

ఆమె అలాగే ఏడుస్తూకూర్చుంది. ఇన్ని అబద్ధాలకు రాఘవయ్య అంతరాత్మ ఒప్పుకోలేదు. జీవితంలో అబద్ధాలు ఇచ్చే రక్షణకూడా అతనికి అర్థమౌతోంది. కాని వాడి తల్లిదగ్గరే ఇలాటి విషయాన్ని దాచటంలో తనకు ఒరిగే దేమిటో అతని ఊహకు తట్టలేదు. పోనీ, నిజం చెప్దామంటే చెప్పరాని భయం అతని భావమీద అధికారాన్ని చెలాయిస్తోంది.

ఆరాత్రి బాగా పొద్దుపొయ్యాకకాని ఆమె మామూలుమనిషవలేదు. పరిస్థితులు ఎంత విషమించినా, ఎంత దుఃఖాన్ని తోడుతెచ్చుకొని ఎదురైనా – బతికదలుచుకున్న మానవుడు విధిగా జరపవలసిన పనులమాట జ్ఞాపకమొచ్చింది. కన్నీళ్లు తుడుచుకుంటూ, "భోజనానికి లేవండి" అంది.

రాఘవయ్యఆలోచనకు ఇంకా ఏదరీ కనిపించలేదు. అన్యమనస్కంగానే అతను, "నాకు ఆకలి కావటంలేదు." అన్నాడు.

"అయిందేమో అయింది. అన్నం మానుకొని ఏం చేస్తాం?" అంది ఆమె.

ఆమె కొంత ఏడ్పుతో సంపాయించగలిగిన గుండెనిబ్బరానికి రాఘవయ్య ఆశ్చర్యపొయ్యాడు. తను ఏవిధంగా ప్రవర్తించి యీహృదయదౌర్బల్యాన్ని పారద్రోలాలో అతనికి తోచలేదు.

"నిజంగా నాకు ఆకలి లేదు."

ఆమె తరువాత బతిమాలినా రాఘవయ్య భోజనానికి లేవలేదు. ఆమెకూడా ఆరాత్రి భర్తను అనుసరించింది.

మూడుగంటలనుంచీ రాఘవయ్య ఒకసమస్యతో వేగిపోతున్నాడు. అసలు విషయం భార్యకు చెప్పటమా, మానటమా? చివరకు చెప్పాలనే నిశ్చయానికి వచ్చాడు. కాని ఏవిధంగా చెప్పాలో అతనికి తోచలేదు.

ఆరాత్రిలో సగానికి పైగా గడిచింది. కాని ఇద్దరికీ నిద్దర పట్టలేదు. ఆమె ఇంకా తలగడాలో ముఖం దాచుకొని వినిపించని దుఃఖంతో భర్తలాగే బాధపడుతోంది.

నిజాన్ని బైటపెట్టేందుకు రాఘవయ్యకు ఇదే సమయంగా తోచింది. మెల్లిగా జరిగిన కథనంతట్నీ చెప్పాడు; చెప్పకుండా ఉండలేకపొయ్యాడు.

ఆమె అంతా విని, "నిజమా? నిజమా? కన్నకొడుకును జైలుకు పంపేందుకు ఒప్పుకున్నారా?... మీ రక్తంలో రక్తం, బొమికలో బొమిక—వాణ్ని జైలుకు పంపారా? మీకు హృదయమంటూ వుందా? మానవుడు చెయ్యవలసిన పనేనా ఇది?" అని మళ్లీ వెక్కి వెక్కి ఏడ్వసాగింది. ఇంతవరకూ ఆమె అనుభవించింది ఒక్క కొడుకునుగూర్చిన బాధే! కాని యీ క్షణంనుంచీ ఆమెను భర్తనుగూర్చిన బాధకూడా ఆవరించింది.

ఆమెఏడ్పు శ్రుతిమించుతుందనే భయంతో రాఘవయ్య "నీకు తెలియదు పూర్ణా! నేనంతా ఆలోచించే చేశాను. ఇంతకన్న ఇంకోమార్గంకూడా లేదు" అని, తను చేసిన పనికి తను చెప్పుకున్న సమాధానాలన్నింటినీ ఏకరువుపెట్టి సమర్థించుకోమాశాడు. కాని భార్య కిది ఏవిధంగానూ తృప్తికరంగా లేకపోవటం గుర్తించి, అతనుకూడా మళ్లీ బాధపడసాగాడు.

"ఏమి టీసమర్థన? సంతానానికి మేలుచేసుకోలేకపోగా హానిచెయ్యటంకూడా మంచిపనేనా?"

ఆమె మళ్లీ ఏడ్వసాగింది. ఆమెఏడ్పు అతన్ని క్షణక్షణానికీ బలహీనుణ్నిగా చేయసాగింది. ఆమెతోపాటే ఏడ్చి అతను తన హృదయభారాన్ని తగ్గించుకుందా మనుకున్నాడు. కాని, అతని కన్నీరు ఇదివరకే ఇంకిపోయింది.

జరిగిందంతా ఇతరప్రపంచానికి తెలియకుండానే జరిగింది. కాని యీమెయేడ్పుతో ఇరుగుపొరుగు వాళ్లందరూ వచ్చి, సంగతి తెలుసుకుంటే ఉన్నది ఉండగా, లోకానికంతకూ తెలిసిందేననే ఏడ్పుకూడా ఒకపక్క తనను బాధించకమానదు!

అన్నాడు: "పూర్ణా! ఈగోల మనకు ఇంతతో వదలక రేపు వాడుకాని, మనంకాని తలెత్తుకు తిరగకుండా చేస్తుంది. అట్లా పెద్దగా ఏడవ్వోక...అందరూ లేచివస్తే—"

ఆమె మాట్లాడేందుకు దుఃఖాన్ని ఆపుకుంటూ, "ఏం తెలుస్తే? ఆపని చేసినప్పుడు లేని భయం ఇంకోళ్లు వింటూన్నప్పుడు వస్తుందా?" అంది.

ఈధోరణిమాటలకు సమాధానం చెప్పే శక్తి రాఘవయ్యలో లేదు. లోకమంతా ఇంతేననికూడా అతనికి తోచలేదు. తనది తప్పో, ఒప్పో తెలియక తప్పనుకుంటే బాధపడవలసివస్తుందేమో ననే భయంతో తనకుతను అనేకవిధాలుగా నచ్చచెప్పుకొని కృత్రిమంగా బాధను వదిలించుకున్నా ననుకున్నాడు. కాని అది తన మాటల్ని వినకుండానే పైపైకి వస్తోంది. దాన్ని మరిచిపోవాలనికూడా ప్రయత్నంచేశాడు. కాని బాధను మరిచిపోవటం ఏమానవుడికి సాధ్యమౌతుంది?

ఇక ఇంకోవ్యక్తి—అతిముఖ్యురాలు—వాడి తల్లి తనపనిని తప్పుగా ఎంచుతూ, తనయెదుట ఇలా బాధపడటం తన అంతరాత్మను ఒకవిధంగా బెదిరించటమే! ఇంతవరకూ తను ఏకారణాల సహాయంతో ఆత్మశాంతి కోసం ప్రయత్నించాడో అవన్నీ ఇప్పుడు మిథ్యలుగా తోచినై. గోడలుదాటని ఏడ్పుతోనే తెల్లవారింది.

౪

జీవితం మానవుడు ఊహించలేని రంగుల్ని పొందుతూ, ఎరగని కొత్తమార్గాల్లోంచి — తనకు తెలియకుండానే సాగిపోతుం దని రాఘవయ్య ఇంత

కాలానికికాని గుర్తించలేకపోయ్యాడు. ఇంతవరకూ ఎదురైన కష్టాలకన్న ముందున్న కష్టాలే భరించరానివనికూడా అతను అనుకోలేదు.

కొడుకు జైలుకువెళ్లిన నాలుగైదురోజులదాకా ఇంట్లో అతను పడ్డ మాట లన్నింటినీ – తన తప్పే వుందనే అభిప్రాయంతోనే కిక్కురు మనకుండా భరించాడు. తనంటే భార్య కున్న గౌరవభావంకూడా ఒక్క పనితో అడుగంటింది. నిత్యజీవితంలో ఏదైనా చిన్న పొరపాటు చేస్తే "కొడుకును జైలుకు పంపుకున్నవాళ్లకు ఇవ్వొక లెక్కా ?" అని ఆమె దెప్పిపొడవడం మామూలైంది. అతను వీటికి మారుమాటాడక పోవటం ఆమెకు తృప్తికరంగా తోచలే దనుకుంటాను. నిర్జీవపు వస్తువును తిడితే, కొడితే, బాధిస్తే-అదేవీ అనలేదు కనుకనే దాని జోలికి ఎవ్వరూ వెళ్లరు. ఇలాటిదే రాఘవయ్యపట్ల ఆమెకు తోచిన అభిప్రాయం. ఒకే వ్యక్తిదగ్గర ఆ మామూలుమాటల్నే అనటంవల్ల వాటి విలువకూడా క్రమేపీ ఆమెదృష్టిలో తగ్గనారంభించింది. తనకు కలిగిన బాధకు కసిగా, ప్రతిక్రియగా ఆమె తన హృదయాగ్నిని వీలైనన్ని తావుల్లో కురిపించేందుకు — తనకు తెలియకుండానే — ప్రయత్నం చేసింది.

దీని పరిణామమే - పొరుగింటి ఇల్లాళ్లతో మాటల సందర్భంలో – తన కొడుకు ఎల్లా చెడిపోయిందీ, వాడిమీద తనకుండే గొప్పఆశయాలన్నీ ఏవిధంగా నేలకూలినదీ, అన్నింటికన్నా ఆశ్చర్యకరంగా శిలారూప హృదయంతో తండ్రే వాణ్ని జైలుకు పంపటమూ – మొదలైనఘట్టాల్ని నవరసభరితంగా పారాయణచేస్తేనే కాని ఆమెకు తృప్తి తోచలేదు. ఒకటిమాత్రం నిజం: ఆమె ఇతరత్రా యీకథవల్ల యీలోకంలో ఏ ఒక్కరికీకూడా హాని చేద్దామని ఉద్దేశపడలేదు.

ఇది ఏవిధంగా పరిణమిస్తుందోకూడా ఆమె ఆలోచించలేదు. క్రమంగా ఆనోటా యీనోటా యీవిషయం ఊరంతా పాకిపోయింది. ప్రతివాళ్లూ రాఘవయ్యను చాటుచాటుగా విమర్శించుకోసాగారు. ప్రతివిమర్శనాకూడా రాఘవయ్య గొప్ప నేరస్థుడిగా తేల్చేది. క్రమంగా యీవిమర్శలుకూడా అంతరించిపోయినై. రాఘవయ్య అతిక్రూరుడనీ, కన్నకొడుకును పాడుచేసిందికాక, శిక్షింపజేశాడనే అభిప్రాయమొక్కటే వారిలో నిలిచిపోయింది.

ఇలాటి మాటల్ని రాఘవయ్యదృష్టి ఆకర్షించకపోలేదు. ప్రజల్లో ఇప్పుడుకొత్తగా తనంటే కలిగిన అభిప్రాయాన్నిగూర్చికూడా అతను తనలోతను విమర్శించుకున్నాడు. లోకానికి తనెంత ద్రోహంచేశాడు! తనను చూసి లోకంలోని తండ్రుల్ని గుర్తించాలంటే వారిలో ఒక్క క్రూరత్వంతప్ప ఇంకేం కనిపిస్తుంది?... తనసంగతి లోకానికి తెలిసిపోయిందేననే పూర్వపుభయం పోయింది. అందుకు అతను విచారపడలేదు. నిజం ఎన్నటికీ దాగదు. దుర్మార్గము, దుష్టత్వము, దుర్వాసనా అంతకన్నా దాగవు. ఏనాటికో తెలుస్తుందని తను అనుకున్నది యీనాడే తెలిసింది—అంతే భేదం! లోలోపల అతను పడే ఆవేదననుకూడా లోకానికి కనపరచి, దాని దృష్టిలో క్రూరరూపాన్ని బాహ్యంగాకూడా ప్రదర్శించకుండా—ఇన్ని అవస్థలమధ్యా గంభీరమైన ముఖభంగిమను దాల్చటం అతను అలవాటుచేసుకున్నాడు.

కష్టాలైనా సుఖాలైనా, ఆనందమైనా దుఃఖమైనా — రోజులుమాత్రం మామూలుగానే గడిచిపోతున్నై. మెల్లిగా సూర్యంశిక్షకూడా క్షీణించసాగింది. 'మరి ఇరవై రోజులు', 'మరి పదిహేను రోజులు' అని రాఘవయ్య రోజువారీలుగా లెక్కించుకుంటున్నాడు.

మళ్లీ తన కొడుకు తిరిగివస్తాడు. లోకంతోపాటే వాడుకూడా తనపైన విరోధాన్ని పూనిఉండటం సహజం. కాని తను వాడికి కావాలని ద్రోహంచేసి, వాణ్ని అధఃపాతాళానికి దిగలొక్కాలని ఏవిధమైన ప్రయత్నమూ చెయ్యలేదని వాడికి రూపించటం తన విధి! వాడికి తనమీద ఏర్పడే హేయభావం తనను బాధించదు. ఎందుకంటే, యీలోకంలో తనమీద తన కుండే ఆశలకన్న కొడుకుమీదనే ఎక్కువ ఆశల్ని రాఘవయ్య కేంద్రీకరించుకున్నాడు! అందుకనే కొడుకు చూపే ఏభావమూకూడా తన ప్రేమభావానికి హాని చెయ్యలేదు. వాణ్ని ఇకముందు ఆదరించవలసిన బాధ్యత తనపైన వుంది.

ఆ జైలులో వాడు బిక్కుబిక్కుమంటూ కూర్చుంటే తనిక్కడ హాయిగా కాలాన్ని గడపలేదని వాడికి చెప్పుకుంటాడు. అక్కడ వాడు గంజినీళ్లు తాగుతూంటే, ఇక్కడ తను రుచికరమైన పదార్థాలతో ఆకలి తీర్చుకోలేదని నచ్చచెప్తాడు. వీటిని మించి—ఎంతైనా తను వాడి తండ్రిననీ, తన హృదయంలో ఏపరిస్థితులకూ కదలని స్థాన మొకటి తను జీవించినంతకాలమూ ప్రత్యేకించబడ్డదనీ విప్పిచెప్పుకుంటాడు...ఇనస్పెక్టరు చెప్పినట్టు వీడి జైలు ప్రవేశంతో వీడి స్నేహితులు చాలామందికి భయం వేసి, తమ నాయకుడి గతే తమకూ కూడా పడుతుందని కొంతవరకూ సన్మార్గాన పడటాన్నికూడా రాఘవయ్య గమనించకపోలేదు. విన్న కథకే ఇంత బాగుపడ్డ లోకం ఉండగా, నిజంగా బాధను అనుభవించి, ఒక్కసారి జీవితాన్ని సింహావలోకనం చేసుకొని, కొత్త అనుభవంతోపాటే కొత్తవిజ్ఞానాన్ని సంపాయించుకువస్తూన్న తన కొడుకు బాగుపడేందుకు ఎన్నో అవకాశా లుంటై! ఆ విధిదయవల్ల దీన్నొకదాన్నీ చూడగలుగుతే ఇక తనకు జీవితంలో మరి కోర్కెలు ఉండబోవు. అప్పుడు—ఆ ముందు రోజుల్లో తనకోసం ఒక మనశ్శాంతి కాచుకు కూర్చుంటుంది. ఇది కారణంగానే అతను యీబాధను సమర్థించుకోగలుగుతున్నాడు.

తెల్లారుతే కొడుకు వస్తాడనగా—

ఆరాత్రి అతనికి నిద్రపట్టలేదు. రేపు రైలులో దిగబోయ్యేది రౌడీసూర్యం కాదు; ప్రభుత్వం నిర్మించిన జైలులో తన దుష్టత్వాన్నంతట్నీ దిగవిడిచి, శుద్ధిపొంది, సత్ప్రివర్తనను అన్వేషిస్తూ దిగే సూర్యం! ఈ కొత్త సూర్యంమీద తన కున్న ఆశ లన్నింటినీ అనేక దిక్కుల్లో అత్యున్నతంగా నిర్మించుకుంటూ సూర్యోదయానికై ఎదురుచూడసాగాడు.

మర్నాడు—కొడుకుకోసం స్టేషన్‌కు వెళ్లాడు. కాని, రాత్రిలాగు అతని మనస్సు తేలిగ్గా లేదు. ఏదో తప్పుపని చేసి, తనేమీ ఎరగనట్టు యీ దొంగఖురఖాతో మేకపోతుగాంభీర్యాన్ని ప్రదర్శిస్తున్నట్టుగా అతని అంతరాత్మ బాధపడుతోంది.

వాడు మళ్లీ తనను నమ్ముతాడా? ఒకసారి కరవగా చావుతప్పి కన్ను లొట్టపడేట్టు చేసిన పామును మళ్లీ దగ్గరకు చేరనిస్తాడా? ... మళ్లీ యీ అనుమానం కలిగింది ... ఎందుకు చేరదియ్యడు? వాడి చిన్నతనమంతా ఇప్పుడు ముసలివయిన యీ చేతుల మీదనేగా గడిచింది! ఇదివరకు ఎప్పుడూ ఎరుపురంగులను దాల్చని తన కన్నుల సాక్ష్యం లేదా? తండ్రికొడుకులమధ్య ఏర్పడ్డ ద్వేషభావాలు క్షణికాలేకాని జీవితాంతాలవరకూ ఉంటయ్యా? ... నిజంగా తనది తప్పేనేమో? ఒకవేళ ఇది నిజమైనా — వాడు ఎన్ని తప్పులు చేస్తే తను మన్నించలేదు! తనది యీ ఒక్క తప్పేగా? కనుకనే—తను పెద్దవాడైతేమాత్రమేం — వాణ్ని క్షమాపణ కోరినా ఫరవాలేదు. ఇది తనకేమంత పరువునష్టపుపని! వాడేమన్నా పరాయివాడు కనుకనా? తనో, వాడో ఇద్దర్లో ఏ వొక్కరైనా సర్దుకోకపోతే ఎట్లా? అందుకు తనే సిద్ధమైతేమాత్రం వచ్చే నష్టం ఏమంత గొప్పది? ... అంతే! వాడు తనను కావిలించుకొని ...

పెద్దమోతతో రైలు వచ్చి ఆగింది. రాఘవయ్య ఒళ్లంతా కళ్లుచేసుకొని, దిగే జనాన్ని ఆత్రుతతో త్వరత్వరగా చూడసాగాడు. మొదట అన్ని ముఖాలూ అతనికి ఒకేమాదిరిగా కనిపించినయ్. వెంటనే కొంత తొందరను తగ్గించుకొని మళ్లీ చూడసాగాడు. సూర్యం — ఆ పాడుజీవితంలో సరైన తిండి లేక, మనశ్శాంతి లేక చిక్కి శల్యమై లోకమంతటినుంచీ సానుభూతి కోరే దీనమైన చూపుల్తో ఎదురౌతాడని ఆ మూర్తినే తలుచుకుంటూ అంతటా చూశాడు. కాని అలాటివ్యక్తి ఎవరూ అతని దృష్టిన పడలేదు. రైలు మాత్రం నిర్దయగా వెళ్లిపోయింది. తను పొరపాటుగా చూశాననే అనుమానంతో అతను టిక్కెట్లు తీసుకునే చోట నిలబడి, బైటపడే ఒక్కొక్కముఖాన్నే పరిశీలించిచూశాడు. వాడెక్కడా కనిపించనేలేదు. ప్రయాణీకులుకూడా వెళ్లిపొయ్యారు.

సిగ్గుతో, తలవొంపుతో ఏమూలనుంచన్నా జారేడేమోనని బళ్లవాళ్లదగ్గర కొచ్చి దృష్టి వెళ్లగలిగినంత దూరంవరకూ చూశాడు. లేదు — వాడు రానే

లేదు! అతని కాళ్లు వెంటనే ఆ ప్రదేశాన్ని వీడలేక పోయినై. బళ్లవాళ్లుమాత్రం, బండికోసం నిలబడ్డా డేమోనని రాఘవయ్యను కొంతసేపు వెంటాడి, నిరాశ చేసుకున్నదాకా వదలలేదు. అతను అనుకున్నాడు: "ఒక అణువై, యీ మహాప్రపంచంనుంచి అస్తమించేందుకు సిద్ధమైన నాకు — యీ బాధాకరజీవితంలో బండిలో ఎక్కి అనుభవించే కాస్త సౌఖ్యమూకూడా అనవసరం!"

వాడికి బండి తప్పివుంటుంది—ఈ ఆశ ఇంకా అతనిలో మిణుకుమిణుకున మెరిసి అతని ఆశయాల్ని పూర్తిగా చంపలేకపోయింది.

కాళ్లీడ్చుకుంటూ ఇంటికి వచ్చాడు. భార్య ఎదురవగానే తను పడే ఆందోళనంతట్నీ దాచుకోవాలని వ్యర్థప్రయత్నం చేశాడు.

కాని ఆమె అతని ముఖకళను అర్థం చేసుకొని, "వాడు రానేలేదా?" అని అడిగింది.

"లేదు—బహుశా రైలు తప్పివుంటుంది."

"రైలా?" అని వికటంగా నవ్వి ఆమె అంది: "వా డింకా ఎందు కొస్తాడు? వాణ్ని చేతులారా పాతాళానికి దిగతొక్కాక – యీ ఆకులమ్మిన ఊళ్లోనే కట్టెలమ్మేందుకు సిద్ధపడేందుకు వాడికి ఆత్మగౌరవ మనేది లేకపోలేదు!...వాడు రాడు —ఎప్పటికీ రాడు!"

ఆమె కుమిలికుమిలి ఏడ్వసాగింది. వా డొస్తాడనే ఆశతో ఉదయంనుంచీ శ్రమపడి చేసిన వంట ప్రయత్నమంతా వృథా! తనను–తన జీవితాన్నే వృథా చేసుకుంది! కష్టపడి కని, పెంచిన తల్లిగా– ఆమె యీ నిరాశకు మరీ కుంగిపోయింది.

ఆమెమాటలకు రాఘవయ్యమన స్సంతా పాడైంది. వాడు వస్తాడని తను ఉదయంనుంచీ పడ్డ ఆత్రుతా, వాడిపక్కనే కూర్చొని తను తృప్తిగా భోంచేస్తూ ముచ్చటించవలసిన విషయాల్ని ఆలోచించుకున్న శ్రమా అతనికి పిచ్చెక్కించినయ్. కాని, కష్టాలకు ఓర్వటం అతను జీవితంలో చాలాకాలంనుంచీ అలవరుచుకుంటూన్న పాఠమే కనుక, భార్యలాగు ఒక్కసారిగా ఉన్న ధైర్యాన్నంతట్నీ పోగొట్టుకో లేకపొయ్యాడు.

తరువాతిబండికి మళ్లీ స్టేషనుకు వెళ్లాడు; వాడు రాలేదు. మూడు రోజులవరకూ వరసాగ్గా ప్రతిబండికీ— వా డొస్తాడనే ఆశను నిరాధారంగా తనకు తను కల్పించుకుంటూ—వెళ్లాడు. కాని భార్య అధైర్యమే నిజమైంది. ఇనస్పెక్టర్ను అడుగుతే జైలునుంచి మూడురోజులక్రితమే వెళ్లిపోయినట్టు చెప్పాడు...వాడు ఉండేందుకు వీలున్న తావు లన్నింటినీ వెతికాడు. లాభం లేకపోయింది.

ఇక లాభం లేదనే మాటను తేల్చుకున్నప్పుడు అతని హృదయంలో ఒక భూకంపం వచ్చింది. ఇక ఎక్కడికి పోయివుంటాడు? ఈ మూడు నెలలూ వాడు ఎక్కడున్నదీ తెలియబట్టే, వాడు ఒక సమయానికి వస్తా డనే ధైర్యం ఉండబట్టే అంతగా ఆరాటపడలేదు. కాని యీ క్షణంనుంచీ వాణ్ని గూర్చి ఆలోచించేందుకు సహాయపడే వాతావరణంకూడా తన ఊహకు అతీతమైంది.

ఇక వా డేమౌతాడు? వాడికి ఇల్లు లేదు, వాకిలి లేదు. లోకంలో తనకు తను తప్ప ఏ ఇతర్లూ ఉండరు; ఒంటరిబతు కవుతుంది. వింత దేశాల్లో వింతముఖాల మధ్య జీవితం గడిపేందుకు సిద్ధమై ఉంటాడు. ఒకసారి వాడికి టైఫాయిడ్ జ్వరం వస్తే తల్లి గాజులజత అమ్మి మందుఖర్చుకింద ఇచ్చుకొని అహోరాత్రులూ తనతోపాటే వాడిపక్కన సేవ చేస్తూ కూర్చొని, వాణ్ని బతికించుకుంది. మృత్యువనేది మానవాతీత మైందైనా, ఆ క్షణానికిమాత్రం కష్టం ఫలించబట్టే—మృత్యుదేవతను తప్పించుకున్నామనే ఆనంద మొకటి కలిగింది...ఒకవేళ యీ జీవితంలో వాడికి కాస్త జ్వరం వస్తే, తలకాయనొప్పి వస్తే— రెండో సహాయాన్ని ఎక్కణ్నుంచి తెచ్చుకుంటాడు? చలిరోజుల్లో అమ్మకాచే వేడినీటిస్నానం వాడికోసం ఎదురవగలదా? పోనీ, వాడిదగ్గర డబ్బుమాత్రమేముంది? లోకంలోని ముప్పాతిక సమస్యల్ని కడుపులో దాచుకోగల ధనం లేనివాడు ఆ వింత సమస్యల్ని ఎలా ఎదుర్కోగలుగుతాడు? సంపాయించటమన్నా

తెలిసివున్నవాడు కనుకనా? వెధవ ఫిఫ్త్‌ఫారం తెలివితేటల్తో వాడికి సంపాదన సాధ్యమవుతుందా? ఇంక అలాటి వ్యక్తికి మిగిలింది ఒక్కటే — అంగవైకల్యం పొందినవాడిలాగు, దిక్కులేని అనాథలాగు, మానాభిమానాలే లేని మనిషిలాగు, లోకంలో అసమర్థుడివలె అడుక్కుతినటమే! జీవితంలో వాడు ఆ విద్యనుకూడా అభ్యసించిఉండలేదే!

అతిక్లిష్టసమస్యల్తో నిండివున్న లోకాన్ని జయించేందుకుగాను వాడు తన ఆత్మబంధువుల్నీ, పరిచయస్థుల్నీ వదిలి కొత్త వాతావరణంలోకి వెళ్లాడు. కష్టాలకు సానుభూతి చూపే వ్యక్తులుకూడా వాడికి లేరు. ఇదివరకు వాడు ఎట్లా ఏడ్చినా మళ్లీ వస్తాడు కదా అనే ఆశ వుండేది. కాని ఇప్పుడు అసలు వస్తాడో, రాడో అనే పెద్ద అనుమానం తయారైంది. కొంచెం ఇంచుమించుగా పోయిన తన కొడుకుల్లో వీడూ జమేకాని - పోయినవాళ్లనుగూర్చి అప్పుడు కొద్దికాలంవరకూ విచారించి అతను ఊరుకున్నాడు. కాని యీబతికిఉన్నవాణ్నిగూర్చి ఎన్నాళ్లవరకూ విచారించాలోకూడా తెలియదు!

ఈ ఊహలతో రాఘవయ్యకు సగంశక్తులు పని మానుకున్నట్టు తోచింది. భార్యమాత్రం దీన్ని ఒక విధంగా విమర్శించింది:

“వాడికి తల్లీ తండ్రీ, ఇల్లూ, వాకిలీ - ఏమీ లేకుండా లోకంలో ఏకాకిగా, దేశదిమ్మరిగా, అనాథగా చేసింది మీరు. నాతో వాదించవోకండి, వీటన్నిటికీ కారణం మీరు! మీరే!”

ఈమాటల్ని ఆమె ఏకాంత సందర్భం వచ్చినా అంటూనేవుంది. రాఘవయ్యహృదయం అతనికి తెలియకుండానే పగిలికూర్చుంది. అది మళ్లీ అతుకుపడుతుందో లేదోకూడా ఎవరు చెప్పగలరు?

జీవితం చాలా దుర్భరమైంది. కొడుకు అభివృద్ధి చూస్తూ, వాడి కష్టసుఖాల్లో భాగం తీసుకుంటూ యీముసలితనాన్ని దాటుదామని తలచిన అతని ఆశలన్నీ పూర్తిగా అడుగంటిపై. ఎవరిపైన తన మనశ్శాంతిభారాన్నంతట్నీ మోపుకొని నమ్ముకున్నాడో వాడే తనకు చిక్కలేదు. ఇది ఎవరి అన్యాయమైనా, తప్పయినా—ఫలితంమాత్రం తనమీదనే పడ్డది.

వాడి చిన్నతనంలో రాఘవయ్యకు వాడిపైన చాలా ఆశలుండేవి. కొడుకుసంపాదనా, తను మనమణ్ని ఆడిస్తూ ఆనందించటమూ, జీవితమధురతమక్షణాల రాకా - మొదలైనవన్నీ అతన్ని ఆకాశానికి తీసుకుపొయ్యేవి. కాని కొడుకుప్రవర్తనతోపాటు ఆఆశలన్నీ ఒక్కొక్క మెట్టే కిందికి దిగసాగినవి. దాంతోపాటే అతని కోర్కెలుకూడా క్రమంగా తగ్గిరాసాగినవి. ఇక్కడకు - యీచివరిమెట్టుకు దిగేదాకా అతను ఇంతగా కష్టపడలేదు. ఈప్రదేశంమీద నిలబడి - తను ఎంతపైనుంచి దిగివచ్చాడో, ఇప్పుడు ఏఅగాధంలో ఉన్నాడో చూసుకోవటంతో అతను తనకు తను పరిస్థితులకు అనుకూలంగా మారలేకపొయ్యాడు. ఈ చివరిమెట్టు — తను మరణశయ్యమీద ఏకొడుకును చూసి తృప్తిపడగలడనేదే!

కొరగానివాణ్నికూడా ఏతండ్రీ వదులుకోలేడు. తనకు లభించే ఆనందాన్నయినా అనుభవించలేకపోయిన మానవుడు పొందే ఆవేదనంతా రాఘవయ్యకు వర్తిస్తుంది. భాగ్యవంతుడైనా బీదవాడైనా, సమర్థుడైనా అసమర్థుడైనా సంతానంమీద ఉండే మక్కువ మాత్రం అంతటా ఒకటే! పాషాణహృదయంతో సంతానాన్ని తండ్రి వదులుకోలేనప్పుడు తను నిర్దయగా పరిస్థితుల ఒత్తిడివల్ల కొడుకును పోగొట్టుకున్నాడు. ఎక్కడో తెలియదు. మళ్లీ లభ్యమౌతాడో లేదో కూడా తెలియదు! ఇదెంత బాధతో కూడుకున్నదనికూడా తను ఎరగడు!

భార్య విమర్శించినట్టు తనే వాణ్ని దేశాలపాలు చేశాడు. లోకరాక్షసికి ఆహారంగాకూడా వదిలాడు. వాడెన్నికష్టాలపాలయ్యాడో! తనను— తనలాటి విరోధిని వాడు క్షమించగలడా? కుటుంబవైరం ఎంత ఘోరమైంది!

వాడు మామూలుగా భోంచేసే కంచమూ, ఆ స్థలమూ, వాడు పడుకునే మంచమూ, వాడి బట్టల

పెట్టే, చదివినా వాడికి జ్ఞానాన్ని ఇవ్వలేకపోయిన పుస్తకాలూ, స్కూల్లో దొంగతనంగా తెచ్చిన సీమ సున్నాలతో వాడు రాసిన వింతభావాలూ, వాడికి సంబంధించిన ప్రతిచిన్నవస్తువూకూడా—వాడు లేకపోవటంవల్ల రాఘవయ్యహృదయంలో అత్యున్నతస్థానాన్ని ఆక్రమించుకోసాగినై.

వీటిని మించి తనది గొప్ప తప్పందనే భావం అతనిలో తీవ్రంగా పనిచేస్తూన్నంతకాలమూ అతనికి గొప్ప భయ మొకటి కలిగేది. అతని అంతరాత్మే అతనికి యీవిధంగా ద్రోహం చేస్తూవస్తోంది. తన నీడను చూసి తను భయపడేట్టుగా రాఘవయ్య తయారవటంలోకూడా ఆశ్చర్యం లేదు!

రాత్రులు వింతవింతకల లొచ్చి రాఘవయ్యను బాధించేవి. ప్రతికలలోనూ కొడుకు కనిపించి తన జీవచరిత్రలోని ఘట్టాల్ని కళ్లకు కడతాడు. అతను కొనితెచ్చుకొనే మనశ్శాంతికూడా యీఘటనలతో మాయమవసాగింది. జీవితంలోని యీ గొప్ప మార్పుకు ఒక్కసారిగా రాఘవయ్య సర్దుకోలేకపోవటమే అతన్ని ఇంతబాధకూ గురిచేసింది.

ఒక సాయంత్రం రాఘవయ్యకు జ్వర మొచ్చింది. రెండురోజు లయేప్పటికి ఆజ్వరం తీవ్రరూపం దాల్చి, కొడుకునుగూర్చిన పిచ్చిమాటల రూపాన బైటపడసాగింది... భార్య ఇంతవరకూ భర్త మీద చూపుతూ వచ్చిన ద్వేషభావాన్ని పూర్తిగా వదిలి శక్తిలోపం లేకుండా పరిచర్యలు చేయసాగింది. ఒక్కతే, రెండో మగదిక్కు లేకుండానే ఎలా సమర్థించుకుందోకాని తొమ్మిదోరోజుకు రాఘవయ్య జ్వరం పూర్తిగా జారింది.

పథ్యం తీసుకోకపూర్వమే రాఘవయ్య అన్నాడు: "ఇక లాభంలేదు. ముసలితనం త్వరత్వరగా ఆవరించుకుంటోంది. ఈ పండిన కాయ ఏనాడో ఇలాగే జారిపోతుంది. నువ్వుమాత్రం ఏం చేస్తావ్ పూర్ణా? జీవితంలో డబ్బునా సంపాయించలేకపోతిని! నాజాతకమాహాత్మ్యమేమోకాని, ఎవరికీ హాని చెయ్యకుండా బతకాలని చూస్తూ నేను విధితో ఆడిన ఏఆటలోనూ నేను గెలుపొంద లేకపొయ్యాను... చివరకు కన్నకొడుకైనా దగ్గర లేకుండా చావటం ఎంత కష్టం!"

ఈ చివరిమాట ఆమెకష్టాలన్నిటినీ వరసాగ్గా జ్ఞాపకం చెయ్యగలిగినంత పదునుగా వుంది. ఆమె అంది: "ఇప్పు డాగతించిన విషయాల నన్నింటినీ తలుచుకొని విచారించి ఏం లాభం? వాడు చెయ్యిజారిపొయ్యాడు. ఎక్కడున్నాడో కూడా తెలియదాయె! వాణ్ని వెతికే ఓపికైనా మీకు లేదాయె! మన మేమన్నా లక్షాధికార్లమా, వాడికోసం దేశమంతా తిరగగలిగేందుకు?...ముందు మీ ఆరోగ్యం చూసుకోండి—తరువాత ఏదైనా శక్తి రాగానే ఏడవొచ్చు."

కాసేపు శూన్యంలోకి సాలోచనగా చూసి అతను అన్నాడు: "పూర్ణా! ఇక యీజన్మానికి యీ పితృహృదయంలో సంతానానికని ఏర్పడ్డ యీ అనురాగాన్ని ఎవరి కివ్వను? ఈ అనురాగాన్ని భరించేవాళ్లు ఎవరో ఒకరు కావాలి. లేకపోతే బతకటమే ఒక సమస్య అవుతుంది."

ఆమె తలతిప్పి "అవును. నేనూ అదే అనుకుంటున్నాను. ఈఇంట్లో వాడిబదులు ఇంకెవరన్నా తిరుగుతూండకపోతే మనం బతకలేం" అని రెండుమూడు నిమిషాలు ఏదో పాతజీవితాన్ని సింహావలోకనం చేసుకున్నట్టుగా ఊహాప్రపంచంలో పడి, మెల్లిగా "మా బాబును తెచ్చి పెంచుకుందామా?" అంది.

బాబు ఆమెచెల్లెలికొడుకు; సూర్యంకన్న రెండేళ్లు పెద్ద. పుత్రులుపోవటం మామూలైనప్పుడు—ఒకసారి ఇతన్ని తెచ్చి పెంచుకోవాలనే ఉద్దేశం యీ దంపతుల్లో కలిగి, ఆమాటలు యీరెండుకుటుంబాల మధ్యా జరిగినై. కాని కాలయాపనలో సూర్యంజననంతో మళ్లీ యీమాట లెవ్వరూ తలపెట్టలేదు.

ఇప్పుడు భార్య చెప్పిన మాటలు రాఘవయ్యకు చాలా సమంజసంగా తోచినై. బిడ్డను పోగొట్టుకొన్న అవుకూడా ఆ తోలుతిత్తిలో గడ్డిపెట్టి తయారుచేసిన ఆ శవాకారాన్ని చూడకపోతే తృప్తిలేదు.

అది చలించకపోయినా, తనకు ఆనందంగా గంతులు వెయ్యలేకపోయినా, తను పగలల్లా కష్టపడి చేలగట్టుల మీద మేసి వచ్చిన గడ్డిని పాలుగా మార్చి యీనిర్జీవపు బొమ్మకోసం పరుగుపరుగున ఇంటికి వచ్చి తన వృథా ప్రయాసను గుర్తించినా—ఆ బొమ్మే దాని కొక తృప్తి! విధివశాన్నైతేనేమి, స్వయంకృతాపరాధాన అయితేనేమి—అసలు ఆనందం లభించనప్పుడు, దాని తావులో కనీసం దాని ఛాయనైనా చూసుకొని కృత్రిమానందాన్ని అనుభవించటం జంతువే మానవుడికి చూపుతోంది. ఏ ఇతరవిజ్ఞానమూ లేని, భావాన్ని పైకి చెప్పగలిగే భాష లేని జంతువే యీకొత్తరకం అనుభవాన్ని తెచ్చుకుంటున్నప్పుడు మానవుడైన రాఘవయ్య దీనికి ఆశించటంలో వింతేముంది?

అందుకనే భార్యసలహాకు రాఘవయ్య వెంటనే ఒప్పుకున్నాడు. కుమారుడికోసం హృదయంలో దాస్తూ వచ్చిన యీఅనురాగాన్ని యీపరాయిబిడ్డకు చూపటం అదీ ఒక ఆనందమే! ఈవిధంగా 'బదులు'వస్తువును ఉపయోగించటం అతని మనోవ్యాధికి ఒక విధంగా మందుగాకూడా అతనికి తోచింది.

౬

అనుకున్న ప్రకారం పదిరోజులు గడవకపూర్వమే బాబును తీసుకొచ్చారు. ఇందుకు అవతలి కుటుంబంకూడా ఏమీ అడ్డు చెప్పలేదు. వారుకూడా బీదవాళ్లవటమూ, బాబు వ్యవసాయంతప్ప ఏఇతరపనీ లేకుండా ఉండటమూ, వారికి బాబులాటివాళ్లు మరొక అయిదుగురు ఉండటమే కారణాలు.

బాబు తెలివైన కుర్రవాడు. పిల్లలులేని చాలామందికి తనలాటి కొడుకు కావాలనే ఆశను పెట్టగల ముఖం. వీటికితోడు చాలా సౌమ్యుడు. లోకంలో తనకు ఎంతవరకూ పని వుందో—తను యీలోకానికి ఎంతవరకూ ఉపయోగమో అంతవరకే ఉంటాడు. తను ఒక అణువై బతకటమే తనకు యీప్రపంచంలో పడ్డ శిక్ష అని అతని అభిప్రాయం. అందుకనే తన జీవితానికి ఏవో కనపడని గోడలు అడ్డుగా ఉన్నయ్యన్నట్టు ప్రవర్తిస్తాడు. ఆగోడవతలి లోకం ఏలాటిదో అతను చూడదలుచుకోలేదు. తనకు తెలిసినదాన్ని జీవితంలో ఉపయోగించుకొనే అవకాశాలు లేవనీ, ఎన్నటికీ రావనీ అతను ఒక్కసారే ఎన్నడో నిర్ణయించుకున్నాడు. తన దారిద్ర్యభారం తనకు లోకంలో ఇంతకన్న ఎక్కువ స్థానాన్ని ఇవ్వదనీ, అందుకు ప్రయత్నించటం వృథా ప్రయాసేకాకుండా ఇతర్ల కన్నెర్రకు గురవుతుందనీ అతను ఎరుగును. అందుకనే జీవితంలోని ప్రతిఅడుగునూ అతను లెక్కించి వేసుకుంటూ వస్తున్నాడు. ఈ వింత వ్యక్తిని మొదట చూసినవాళ్లు పిచ్చివాడుగానో, అమాయకుడుగానో గ్రహించటం జరుగుతూవస్తూంది.

ఇలాటి కొడుకునే యీకుటుంబం ఆశించింది. కాని వారి గర్భాన పడ్డది దౌర్భాగ్యుడు. వాడైనా దేశాలపాలయ్యాడు. ఇక యీ పెంపుడుకొడుకు ఆ కొరత తీర్చేందుకు వచ్చాడు. ఏనడవడితోనైతే యీ కుటుంబం ఇంతవరకూ బాధపడుతూ వచ్చిందో—సరిగ్గా దానికి ఎదురునడక గల వ్యక్తిని ఆస్థానంలో చూడటం వారిని ఆనందింపజేసింది. దీన్ని వారు ఎండమావులుగా తెలుసుకుంటూన్నా, వారి అంతరాత్మ దీన్ని కృత్రిమపుఛాయగా గుర్తిస్తున్నా యీకొడుకు మీదనే వారు తమ అనురాగబీజాల్ని నాటారు. విత్తుల రూపాన కాదు, వృక్షాకారంలోనే!

ఈ బాబు ప్రవర్తన వారినేకాకుండా ఆ వీథిలోని తల్లిదండ్రులందర్నీ మరో వింతప్రపంచానికి లాక్కువెళ్లింది. తల్లులు తమ పిల్లలకు ఏమైనా నేర్పదలుచుకుంటే—బాబును చూచి, ఏవో కొత్తసిద్ధాంతాలనూ, జీవితపునడకనూ తాము యీనాడే కనిపెట్టినట్టు అతని శీలాన్నే దృష్టిలో ఉంచుకొని నూరిపోసేవారు. తండ్రులు తమ కొడుకులకు ఏమైనా చెప్పదలుచుకున్నప్పుడు "బాబు అది చేశాడు, బాబు ఇదిచేశాడు" అనేవారు. బాబు చేసిన పనుల్నీ, చేసే పనుల్నీ సంతానాలు చెయ్యకపోవటం, చెయ్యలేకపోవటం తండ్రుల్ని కొంత అసంతృప్తికి కారణంగా చేసేవి! ఈ గొప్ప అంతా బాబుకేకాని ఆకుటుంబానికిమాత్రం కాదు!

ఈసంఘటనలతో రాఘవయ్య భార్యాసమేతంగా కొత్తరకంమనశ్శాంతిని అనుభవించసాగాడు.

నానాటికీ బాబుమీాది మక్కువ వారికి ఎక్కువ కాజొచ్చింది.

కాని లోకం దీన్ని కనిపెట్టింది; వేరొక రూపాన అర్థాలుతీసింది; రాఘవయ్యను ఇంకోవిధంగా విమర్శించసాగింది.

"కన్నకొడుకును దేశాలపాలు చేసుకొని పెంపుడుకొడుకును తెచ్చిపెట్టుకోవటం ఏం సుఖం?" అంది లోకం.

సూర్యానికి ఏలోకమైతే భయపడి, వాడిబారి తప్పించుకోవటం ఎలాగా అని ఏలోకమైతే మథన పడ్డదో ఆలోకమే వాడు వదలటాన్ని యీాదృష్టితో చూడగలిగింది. దానికి సూర్యం జ్ఞాపకమే లేడు. వాడి దుష్టకార్యాలనే అది మరిచిపోయింది. కాని రాఘవయ్య—బీదవాడు— ఒకరి జోలికి పోని సాధువు తమ సంతానంలో తమకు కలగని ఆనందాన్ని అనుభవించగలగటమే అది క్షమించలేకపోయింది. దాని ఓర్పు కూడా పూర్తిగా జారింది. ఏవ్యక్తిని ఎలా ఉపయోగించుకోవాలో తరతరాలుగా వస్తూన్న లోకచరిత్ర ఘట్టాలతో అది సంపాయించిన విజ్ఞానం ఏవిధంగానూ వృథా పోలేదు.

రాఘవయ్య అనుభవించే కృత్రిమానందాన్ని యీార్ష్యకాంతిలో కనిపెట్టగలిగిన జనమంతా తమ మనశ్శాంతికి భంగం కలుగకుండా—ద్రాక్షపళ్లు అందని నక్కలాగు యీా ఆనందాన్ని 'పుల్లద్రాక్షలు'గా ఎత్తి చూపగలిగారు. లోకమంతా నిర్భాగ్యులమయమే అయినా సౌఖ్యం ప్రతివాళ్లకూ అందుబాటులో ఉంటుంది. అందరూ సమాన సౌఖ్యాన్ని అనుభవిస్తూన్నా ఇది సాధ్యమే...కాని లోకంలో కొందరు అటూ, కొందరు ఇటూ ఉండటంవల్లనే జీవితం వింత వస్తువవుతోంది!

రాఘవయ్య బైట కనిపిస్తే— అతనికి వినిపించేట్టు "కొడుకును దేశాలపాలు చేసినవాడు" అని గుసగుసల్ని జారిచేస్తూ, అతను బాధపడటాన్ని చూసి, బాబులాటి సత్ప్రవర్తనగలవాణ్ని పెంచుకున్నప్పటికీ, అనుభవించే కృత్రిమానందం ఒక లెక్కలోనిది కాదని కృత్రిమంగా చూపి తమకు తాము తృప్తిపడటాన్ని లోకం మెల్లిగా నేర్చుకుంది. బాబును తెచ్చుకున్న కొత్తల్లో లోకం తను తలిచినంత పాడుగా లేదని రాఘవయ్య అభిప్రాయపడ్డాడు. కాని యీా కొత్త విధానాన్ని చూసి అతను ఆశ్చర్యపడి లోలోన క్రుంగిపోసాగాడు.

అతను అనుకునేవాడు: "తప్పుచేసి ఎన్ని కొత్త వేషాలు వేసి దాన్ని దాచుకోవాలని ప్రయత్నిస్తే మాత్రం ఏం లాభం? ఎంతవాడైనా కన్నకొడుకుతో పెంపుడుకొడుకు ఏవిధంగానూ సాటిరాడు. నేను నాకే చేసుకుంటూన్న యీా మోసాన్ని లోకం గుర్తించగలగటంలో తప్పేముంది? బాగుపడ్డవాళ్లూ, చెడిపోయినవాళ్లూ, కష్టాలకోసమై జన్మించినవాళ్లూ, సౌఖ్యపడేందుకు నోచుకున్నవాళ్లూ—ఇంకాతలనెంద్రుకలన్ని రకాల వ్యక్తులతో నిండివున్న లోకంలో నేను నిర్భాగ్యుణ్నయ్యాక— నా విధిమాత్రం నన్ను ఏ విధంగా క్షమించగలుగుతుంది?"

అతను అరుగుమీాదికి వస్తే, వీధిలో ఆటలాడుకునే కుర్రవాళ్లు, "తాతా! నన్నుకూడా జైలుకు పంపుతావా?" అని హేళనచేసి గంతులేసేవాళ్లు. లోకంలో ఏమూరుమూలనైనా ఆనందమూ, శాంతీ దొరుకుతయ్యేమో నని ఎవరి అదృష్టాన్ని వారు ప్రయత్నించుకుంటూండగా— రాఘవయ్య ఇక ఆ ప్రయత్నంలోంచికూడా విరమించవలసిన కాలం వచ్చిందని యీా హేళనలకు అర్థం!

ఇదివరకు మానుముఖం పడుతూన్న అతని గాయం మళ్లీ సాగింది. పూర్వంలాగు కాకుండా అది ఇంక ఏ ఇతరమందుకూ సాధ్యపడనంత త్వరితగతిలో పెద్దదవసాగింది.

అతని మనశ్శాంతి పూర్తిగా హరించబడ్డది. బాబును చూసినప్పుడల్లా— పరాయిసొమ్మును దొంగిలించుకు వచ్చి దాంతో ఆనందాన్ని అనుభవిస్తూండే సామాన్య మానవహృదయం పడే వేదన అతన్ని బాధిస్తూ వస్తోంది. మొదట్లో ఏ దత్తపుత్రుడైతే తనకు మనశ్శాంతిని ఇవ్వగలిగాడో, వాడే అతని భయానికి కారణమయ్యాడు.

శరీరదారుఢ్యం బాగా తగ్గిన యీా యీాడులో మానసికంగాకూడా ఒక పిడుగుదెబ్బను భరించటం

అతనికి అతీతమైంది. దీంతో అతను మంచానపడ్డాడు. రోజురోజుకూ అతని వ్యాధి పెరగజొచ్చింది. డాక్టరు వచ్చి మందిచ్చాడు. ఒక సాయింత్రం జ్వరం చాలా తీవ్రరూపం దాల్చి ప్రమాదంచేసింది. కాని అతన్ని మృత్యువుమాత్రం దరిజేర లేదు. డాక్టరు చెప్పినట్టు అది పక్షవాతానికి మొదటిమెట్టు!

జ్వరం పదిహేను లంకణాలతో జారింది. ఈ సారి బతకటంలోకూడా రాఘవయ్య ఏ ఆశాజ్యోతినీ చూడలేకపొయ్యాడు. ఇంతవరకూ తనమీద కత్తికట్టిన విధికి ఇంకా తనపైన కసి తీరలేదనే అతని అభిప్రాయం!

ఆనాటినుంచీ రాఘవయ్య మంచం వదలలేదు. ఏదో తింటూ, గాలి పీలుస్తూ, పిచ్చిఆలోచనలతో బాధపడుతూ ఇరవైనాలుగేసి గంటల రోజుల్ని బరువుగా గడపసాగాడు.

సంసారం బాగా చితికిపోయింది. అతనికి లోకంలో ఉన్నదల్లా రెండెకరాల భూమి. ఇదివరకు సంపాయించింది సరిగ్గా ఆకాలంలో పొట్టగడిచేందుకే సరిపడీ సరిపడకుండా పోయింది. మరీ రెండుసంవత్సరాలనుంచీ అతను తన పొలంవైపుకూడా చూడలేదు. పొలంచేసేవాడికికూడా అతనిమీద దయలేదు. సమయం దొరుకుతే నెత్తినచెయ్యిపెడదామనే రకంమనుష్యుల్తో అతను జీవయాత్ర గడపవలసివచ్చింది.

ఈకష్టకాలంలో తన పలుకుబడిమీదనైతేనేం, తనకున్న యీ కొద్దిఆస్తివల్లనయితేనేం కొద్దికొద్దిగా వడ్డీలమీద డబ్బు అప్పుకు తెచ్చాడు. ఇక అప్పుకూడా దొరికేట్టు లేదు. ఒక్క సత్ప్రవర్తనే లోకంలో డబ్బు ఇప్పించగలిగేదైతే ప్రతివాళ్లూ హాయిగా ముందుగా దీని సంపాదనకే బయలుదేరేవారు! మరీ అతను మంచాన పడ్డప్పటినుంచీ అప్పులవాళ్లు ఇంటిచుట్టూ తిరగటం మొదలెట్టారు. మృత్యువనేది తను వరించే వ్యక్తికేకాక పైవాళ్లకుకూడా కొంత భయంకరరూపాన్నే చూపుతూంటుందికాబోలు!

తనకు మందులూ, సంసారం గడవటమూ మొదలైన ఖర్చులన్నీ తను చివరిసారి భూలోకవాయువును పీల్చేదాకా తప్పనివే! తనకున్న రెండుఎకరాల భూమీ అనుభవించేందుకు ఇంకోతరంవాళ్లుకూడా లేరు. అథవా ఆసొమ్ము ఏమన్నా మిగులుతే బాబే దాన్ని తీసుకుంటాడు. ఈ ఆలోచనతో అతను తన భూమిని అమ్మేందుకు నిర్ణయించుకున్నాడు. భార్యకూడా గత్యంతరం లేకపోవటంవల్ల దీని కేమీ అడ్డు చెప్పలేదు.

బాబు వెళ్లి భూమి అమ్మకువచ్చాడు. కొంత సొమ్ముతో ఇదివరకు రాఘవయ్య చేసిన బాకీలు తీరినై. ఏడెల్లావున్నా వట్టి సత్ప్రవర్తనకోసమే బతికి కూర్చున్నవాడికి ఇవేమీ తప్పనివి అయినై. మిగతా సొమ్ము ఇంటిఖర్చులకింద వాడేందుకు ఉంచారు. ఇదికూడా అయిపొయ్యాక లోకంలో ఇంకేం చేసి జీవించాలనే సమస్య రాఘవయ్యకు రాలేదు. ఏరోజుకారోజే బతకట మనేది సమస్యగా అతని జీవితంలో రావటమే దీనికి కారణం.

ఒక నెల గడిచాక రాఘవయ్యకు ఇంకోవ్యాధి కూడా ప్రారంభమైంది. డాక్టరు దీన్ని క్షయగా సూచించి, 'గాలిమార్పుటం అవసరమని చెప్పాడు. ఈ విషయంమీద ఆదంపతులమధ్య కొద్ది చర్చకూడా జరిగింది. చావసిద్ధమైన తనకు ఇదొక బాధ కాదనీ, అనవసరంగా ఉన్న డబ్బు కాస్తా ఇప్పుడు ఖర్చుచేసుకుంటే తాము లోకంలో నిరాధారు లవుతామనీ రాఘవయ్య చెప్పాడు. ఇందుకు భార్య మొదట ఆటంకాలు చెప్పినా, తరువాత ఒప్పుకోక తప్పిందికాదు.

ఈవ్యాధితో పెదనాన్న మంచాన పడ్డాక, బాబు అతనికి చేసే సపర్యకూడా ఎక్కువైంది. ఆ రోగిష్టిమంచంపక్కనే కూర్చొని ఎప్పుడూ ఏదో చదువుకుంటూ, మధ్యమధ్య పెదనాన్న అవస్థకు జాలిగా ఆలోచించుకుంటూ, లోకంలోని బాధనంతట్నీ ఈప్రదేశంలోనే చూస్తూన్నట్టు భావిస్తూండేవాడు. డాక్టరుదగ్గరకు వెళ్లి మందు తేవటమూ, సకాలానికి పెదనాన్నచేత మందు తాగించటమూ, ఈగలు పైన వాలి పెదనాన్నను చీకాకుపరచకుండా విసరటమూ — మొదలైన పనుల్లో అతను ఎన్నడూ అశ్రద్ధ చూపలేదు.

ఈరకందయ రాఘవయ్యకు భరించరాని దైంది. బాబుముఖంలోకి చూసి, "ఇలాంటి కొడుకు నా కుండ రాదా? వీడి స్థానంలోనే సూర్యం వుంటే నే నెంత ఆనందించేవాణ్ణి! లోకమూ, విధీ నన్ను విడిచినా – నాదగ్గ రేముందని, ఏప్రతిఫలాన్ని ఆశించి బాబు నా సేవకు సిద్ధమయ్యాడు?"—ఎప్పుడూ ఇదే ఆలోచ నతో గడిపేవాడు.

ఒకనాడు బాబు పెద్దమ్మతో అన్నాడు: "అయితే, పెద్దమ్మా! ఎవరో పెదనాన్నను తిడు తూంటే విన్నాను. సూర్యాన్ని దేశాలమీదికి తరిమాడని వాళ్లు విమర్శించుకుంటున్నారు..."

ఆమె వెంటనే మాటలధోరణిని తప్పించాలని చూసింది. బాబుకూడా ఆవిషయాన్ని మళ్లీ తరచలేదు. ఈ ప్రసంగంమాత్రం రాఘవయ్యచెవిన పడ్డది. తన గాయం ఇక మానుముఖం పట్టటం కల్ల! గతించిన బాధావహమైన ఆ విషయాలన్నింటినీ తను మరిచినా, మరిచిపోగలిగినా –లోకం తనకు జ్ఞాపకంచేస్తూంటుంది. అందువల్లనే తనది తప్పుకాదనే మాటను అంతరాత్మతో ఎంత ఘోరంగా పోరాడినా తను నమ్మలేక పోతున్నాడు. ఏనాటికైనా సూర్యమే యీఇంటి గుమ్మ మెక్కితే – తను లేచివెళ్లి వాణ్ణి ప్రార్థిస్తాడు– ఈ ఒక్కతప్పునూ క్షమించ మని! బలహీనుడికి న్యాయాన్ని సంపాయించగల కన్నీరయినా తనకు ఆసమయంలో సహాయాన్ని చెయ్యలేకపోతుందా ?

౭

ఒకనాడు అన్నపూర్ణపేర ఉత్తరం వొకటి వచ్చింది. అంతవరకూ ఆమెజీవితంలో ఆమె పేరున ఉత్తరం ఎప్పుడూ రాలేదు. ఏదో గాభరాగా బాబుచేతి కిచ్చి చదవమంది.

అతను ఉత్తరం విప్పి, పైనుంచి కిందికొకసారి చూసి, "సూర్యం రాశాడు" అన్నాడు.

రాఘవయ్య మంచంలో లేచి కూర్చున్నాడు. ఆమె చెవులు రిక్కించింది. ఇద్దరూ ఒక్కసారి ఆశ్చ ర్యంతో "ఊఁ" అని మూలిగారు.

"ఏం రాశాడూ?" అంది తల్లి ఆత్రుతతో.

"చదువు" అన్నాడు రాఘవయ్య.

బాబు చదవ నారంభించాడు —

"ప్రియమైన అమ్మా!

ఇప్పుడు నేను మెడ్రాస్ చేరుకున్నాను. ఈమూడుసంవత్సరాల్లోని రోజులూ ఎల్లా గడిచెయ్యో నే నిప్పుడు రాయలేను....కాని ఇప్పటికి కాని నాకు రోజులు కలిసిరాలేదు. ఇక్కడ ఒక ఫిలింకంపెనీలో మంచి ఉద్యో గాన్ని సంపాయించాను. ఎప్పుడో ఒకనాడు నీదగ్గరికి వస్తాను.

—సూర్యం"

"అంతేనా ? ఇంకేమీ లేదా?" అన్నాడు రాఘవయ్య.

"అంతే!"

"ఇట్లా ఇవ్వు" అని ఉత్తరం తీసుకొని దృష్టి నంతట్నీ కేంద్రీకరించి చూశాడు. అతను విన్నదాని కన్న ఎక్కువేమీ ఆ ఉత్తరంలో లేదు.

తనను గూర్చి వా డేమీ రాయలేదన్నమాట ! ఉత్తరంకూడా తల్లిపేరనే రాశాడు. తనను మరిచి పొయ్యాడు కాబోలు ! ఔను–మూడు సంవత్సరాలు వాడు పడ్డ బాధలకు కారణమైన తననుగూర్చి ఆలో చించేందుకైనా వాడికి మనస్సు ఒప్పుతుందా?... కాదు–అలా ఎప్పటికీ కాదు. తనంటే వాడికి పంచ ప్రాణాలూను. చిన్నతనంలో జబ్బుచేస్తుందని చిరు తిండ్లకు తల్లి అడ్డంపడ్డా తనుమాత్రం చాటుగా వాడికి అన్నీ కొనిపెట్టటాన్ని వాడు తేలిగ్గా మరిచిపోయి వుండడు. తనకు వాడు ఎన్నడూ అన్యాయం చెయ్యడు. తను శిక్షించివున్నాసరే — ఇవ్వాళ కాకున్నా, రేపైనా తన కౌగిలికోసం వాడు ఆత్రుత పడకపోడు.

ఈ చివరి ఆలోచనతో అతనికి మూడేళ్లనుంచీ కరువైన మనశ్శాంతి కొద్దిగా లభించింది. రెండు నిమి షాలపాటు అతని ముసలిముఖంలోని ముడతలన్నీ మాయమయినై. లోకం ఇంకా జీవించతగ్గ దనే ఆశ

వొకటి అతనిలో కలిగింది. ఈ ఉత్తరం ఇంట్లోకి కొత్త ఆనందాన్ని తోడితెచ్చింది. తల్లికికూడా పట్టరాని ఆనందమైంది. ఇంట్లో ఒక చిన్న విందులాగు భోజనా లయినై. రాఘవయ్యకు వ్యాధిమొదటి నుంచీ రుచించని భోజనం యీనాడు చాలా రుచికరంగా వుంది. విధితోడి ఆటరంగంలో ఇదివరకు తను ఎన్నిసార్లు ఓడిపోయినా యీచివరిసారి గెలిచి, తన కొడుకును తెచ్చుకోగలిగా డన్నమాట!

కొడుకుమీద అతనికి కొత్తఆశలు బయలుదేరినై. వాడు...తన నిష్ప్రయోజక సంతానం సంపాదనలో పడ్డాడు! ఎలాగైతే నేం,అభివృద్ధిలోకి వచ్చాడు. తనకు కావలసింది అదే! ఈకొడుకువల్ల తను సర్వనాశనమయ్యానని ఒక నాడు తను తలిచింది పొరపాటు!తనెంత ఖర్చుపెడితే నేం? ఎంత బాధపడితే నేం? ఈనాడు యీకొడుకును చూస్తే ఎంత తృప్తి కలిగింది! జీవితంలో ఇంతవరకూ తను పడ్డ కష్టాల కన్నింటికీ యీ ఆనందం ఒక ప్రతిఫలమేమో? గడిచిన రోజులే మంచివనే అభిప్రాయపడుతూ వచ్చిన రాఘవయ్య యీనాడు ఇంకా ముందున్న రోజుల్లోనే ఎక్కువ సౌఖ్యం వుందనే నమ్మకానికి దిగాడు.

ఇకముందు అందరి తండ్రులలాగు తనూ గౌరవంగా తలెత్తుకు తిరుగుతాడు. ఒకనాడు వాడు తన యీ పాతఇంటికే వస్తాడు. వాడి సంస్కారమూ, లోకందృష్టిలో వాడికున్న గౌరవమర్యాదలూ అన్నీ తనకుకూడా వర్తిస్తయ్. ఈ ఇల్లు – యీపూరిపాకే మేడౌతుంది. వాడికి త్వరగా పెళ్లిచేసి, మనమణ్ణి కూడా ఎత్తుకుతిరిగే అవకాశం తనకు వెంటనే వస్తుంది. తను ఆజీవితంకోసమే వేచికూర్చొని అందాకా బతికి వుంటాడు...తన కొడుకుసంపాదనను తినటంలో తనకు కలిగే తృప్తి అతని ఊహాప్రపంచంకూడా దాటిపోయింది. ఏకొడుకుకోసం తను ఇంతవరకూ దుఃఖబాష్పాల్ని రాల్చాడో, ఆకొడుకు ఇప్పటినుంచి తన ఆనందబాష్పాలకు కారకు డయ్యాడు!

అన్నపూర్ణ అప్పుడే వెళ్లి యీసంగతి పేటంతా చెప్పివచ్చింది. ఆమె తనకు కలిగిన ఆనందంలోని కొంతభాగాన్ని – అవసర మున్నా లేకున్నా–ఇతర ప్రజలకుకూడా పంచాలని చూసింది. అదే ఆమె తృప్తికూడా!

ఆనాడు బాబుచేత ఉత్తరం రాయించింది. అందులో తండ్రిరుగ్మతనుగూర్చి పేర్కొంది. ఇంటి పరిస్థితుల్నిగూర్చి రాయటమా, మానటమా అనే చర్చ వచ్చింది.

“అవన్నీ ఇప్పుడు రాసి వాడి మనస్సు పాడు చెయ్యటం దేనికీ?” అన్నాడు రాఘవయ్య.

“ఏదో మంచి ఉద్యోగం సంపాయించా నని రాశాడుగా! ఏమైనా డబ్బు పంపమని అడుగుదాం” అంది భార్య.

“వాడికి అక్కడ ఎన్ని ఖర్చు లుంటవో! పట్టణవాసమాయె! అయినా, వాడిదగ్గరుంటే పంపక పోతాడా? అనవసరంగా మనం రాయటం దేనికి?” కష్టాల్లో పడి వాడు సంపాయించిన లోకానుభవాన్నీ, విజ్ఞానాన్నీ, సంస్కారాన్నీ రాఘవయ్య వేసిన అంచనా అదీ!

“వాడేమన్నా పరాయివాడా – రాస్తే యేం?”

“ఎలాగో రోజులు గడుస్తున్నయ్‌గా – ఇప్పుడేంవద్దు”

చివరకు ఆసంగతేమీ రాయకుండానే ఉత్తరం ముగిసింది.

ఒక వారం గడిచాక సూర్యందగ్గర్నుంచి జవాబు వచ్చింది. ఇందులోకూడా తండ్రిమాట ఎత్తలేదు. అసలు ఆవిషయాన్ని తను చదవనట్టే నటించాడు. తల్లిక్షేమాన్నిమాత్రం అడిగాడు. ఎప్పుడో వస్తాననే రాశాడు. కాని ఎప్పుడో నిర్ణయించలేదు...అంతకన్న ఆ ఉత్తరాన్నిగూర్చి తెలుసుకోదగ్గ విశేషాలు లేవు.

ఈ ఉత్తరంతో రాఘవయ్యఅంతరాత్మ మానవుడి శక్తికి మించినంతగా తిరుగుబాటు చేసింది. అతను యీమధ్య కొత్తగా నిర్మించుకున్న గాలిమేడలు పునాదుల్తోసహా పడిపోయినై. జీవితం క్షణక్షణానికీ ఊసరవిల్లిలాగు రంగుల్ని మార్చుకోవటం అతనికి కొత్త కాదుకాని – ఆ అనుభవాన్నిమాత్రం అందరు మానవు

ల్లాగే అతనూ జీవితంలో ఏవిధంగానూ ఉపయోగించుకో లేకపోతున్నాడు.

వాడు తనను క్షమించటం ఇక సంభవంకాదు! తనలాటి ద్రోహిని ఎలా క్షమిస్తాడు? వాడికి కన్నతల్లి తప్ప యీ ప్రపంచంలో ఇంకొక ఆత్మబంధువు లేడు. తను వాణ్ని దయకోసం ప్రార్థించటంకూడా వృథా ప్రయాసే! తనను ఇదివరకు మృత్యుదేవత కరుణించింది-మళ్లీ ఘోరతరకష్టాల్ని అనుభవించేందుకే!

ఈ ఉత్తరాన్నిగూర్చి ఎక్కువ చర్చ జరగలేదు. రాఘవయ్యముఖంలో అప్రయత్నంగా ఏర్పడ్డ వెలవెలపాటును బలవంతాన ఆపుకున్నాడు. చీకటి పడ్డాక హృదయంలో దాగని ఆరాటమంతా కన్నీటి రూపాన బైటపడ్డది.

౭

ఆరోజునుంచే రాఘవయ్యవ్యాధి మితిమీరింది. అది యీ ప్రపంచంలోని ఏమందులకూ లొంగేది కాదన్నట్టుంది. తనకు అవసానదశ చాలాదగ్గర్లోనే వుందనే నిశ్చయ మొకటి రాఘవయ్యను పీడించసాగింది.

అన్నపూర్ణకు ఆత్రుత ఎక్కువైంది. బాబు చేత మళ్లీ ఉత్తరం రాయించింది — "... నాన్న చాలా ప్రమాదస్థితిలో ఉన్నాడు. మందులకూడా ఇబ్బంది పడుతున్నాం. నువ్వొకసారి వచ్చివెళ్లు—" యీ మాటల్నే అనేకరకాలుగా రాయించింది. దీనికి జవాబుగా తనకు చాలా పనులున్నయ్యనీ, ఇప్పట్లో రాలేననీ, సాధ్యమైనంత త్వరలో వచ్చేందుకు ప్రయత్నిస్తాననీ ఉత్తరం వచ్చింది. ఈ మాట మళ్లీ రాఘవయ్యఆశాజ్యోతిని రేపింది. కాని, యీసారి ఆ ఆశను భరించేందుకు అతనిలో శక్తి లేకపోయింది. జీవితంలోని సౌఖ్యదినా లేమన్నా ఉన్నా, ప్రకృతి మాత్రం దయచూపకపోవటం మానవమాత్రుడైన రాఘవయ్యపట్లకూడా మిథ్యకాలేదు.

రాఘవయ్య యీ జీవితాని కంతకూ ఇక ఒక్క-కోర్కెనుమాత్రం మిగుల్చుకున్నాడు. ఇక యీవిషాద నాటకంనుంచి తను విరమించటమే ఆ తుదికోర్కె!

అటు కొడుకుకానీ, ఇటు తండ్రికానీ యీ శిక్ష పడటమే సూర్యం జీవితంలోని కొత్తమెట్లను ఎగబాకేందుకు వచ్చిన అవకాశమని తలచలేకపోయ్యారు.

మరి రెండు రోజులకు దగ్గుతోపాటే రాఘవయ్య రక్తంకూడా వదలసాగాడు. ఈ సారి కొడుకును రమ్మని ప్రాధేయపడుతూ ఆమె ఉత్తరం రాయించింది. వాడు వస్తాడనే ధైర్యాన్ని భర్తకు ఎన్నో సార్లు చెప్తోంది. కాని అతనుమాత్రం విని, నవ్వి ఊరుకోసాగాడు.

ఈ ఉత్తరానికి జవాబు రాలేదు. ఆమె ఆత్రుత హెచ్చుకాజొచ్చింది. బాబు తన శక్తివంచన లేకుండా సపర్యలు చెయ్యసాగాడు.

అయిదోనాటికి ఇక బ్రతుకుతా ననే ఆశ లేకుండానే రాఘవయ్య అస్తమయంకోసం ఎదురు చూడసాగాడు. "వాడు వస్తాడు" అని భార్య అన్న మాట ఎక్కడో వినిపిస్తూన్న రాఘవయ్యకు నిజంగా చద్దామనే పాడు ఉద్దేశం మాయమవసాగింది. కాని కోర్కెలన్నీ తీరటమంటూ మానవజీవితంలో ఉంటే ప్రతివాడూ ముందు ఆయుస్సుకోసం దేవులాడేవాడు!

ఆ సాయింత్రానికి డాక్టరు ఆశలు వదులుకున్నాడు. భార్య ఏడుస్తూ కూచుంది. సాయింత్రం సూర్యాస్తమయం కాకపూర్వమే రాఘవయ్య యీ లోక కష్టసుఖాలనుంచి విరమించాడు.

పేటలోనివా రంతా వరసాగ్గా వచ్చి, ఎవరికి తోచిన సద్గుణాల్ని వారు రాఘవయ్యకు అంటగట్టి-రాఘవయ్యను మాటల్లో మాత్రం ఒక ఆదర్శప్రాయమైన వ్యక్తిగా గుర్తించింది. బతికి శత్రువైన రాఘవయ్య చచ్చి మిత్రుడయ్యాడు!

ఆమె ఏడ్చి ఏడ్చి "నాయనా! వారు పొయ్యారని టెలిగ్రా మివ్వు" అంది. బాబు వెళ్లి టెలిగ్రాం ఇచ్చి వచ్చాడు.

ఈ టెలిగ్రాంకు తెల్లారుతూండగా జవాబు వచ్చింది. అది టెలిగ్రాఫ్మనిఆర్డరుతో సహా. టెలి

్రగాంలో "తండ్రిగారి కర్మలకు" అని మాత్రం వుంది.

"డబ్బు ఎంత?" అంది ఆమె.

"నూటయాభై."

ఆమె మండిపడ్డది: "జీవితంలో ఇన్ని కష్టాల్ని అనుభవించాక—బతికిఉండి గడిపిన రోజులు చచ్చాక గడవకపోతయ్యా? కొన్నికోట్ల మృతశరీరాల్ని తన గర్భంలో దాచుకున్న భూమాతకు ఈ ఒక్క శవమూ ఎక్కువ కాదుగా! వాడి చిన్నతనమంతా వాడి దుర్వ్యసనాలకుగాను నేనుచాటుచాటుగా డబ్బిచ్చాను. నా నగల్నికూడా ఇచ్చాను. మళ్లీ ఆ డబ్బు వాడిస్తాడనికాదు! వాడి డబ్బుకోసమే నే నిక్కడ-యీ శవం దగ్గిర కూర్చోలేదు. బాబూ! నాకు వాడి సహాయం ఇదేగా? మనిఆర్డరు తిప్పి పంపెయ్. ఆడబ్బును తీసుకుంటే వారి ఆత్మకూడా దుఃఖిస్తుంది."

పోస్టుబంట్రోతు తన మామూలుకోసం ఒక నిమిషం చూచి, నిరాశ చేసికొని వెళ్లిపోయాడు.

బాబుమాత్రం నిట్టూర్చి అన్నాడు: "పెద్దమ్మా! మాకూ కాస్తో కూస్తో వుంది. దానిమీద బతకలేక పోము. నన్ను యీరెండు సంవత్సరాలూ కడుపులో పెట్టుకుని కాపాడావు. ఇక నీ జీవితాంతంవరకూ నిన్ను నేను పెంచుకుంటాను."

ఆమెకు ఆశ ఒక పెద్దకెరటంలాగు ఎదురైంది. ఈ పాపభూయిష్ఠప్రపంచంలో జీవితంలో ఆమెకు ఒక్క కృతజ్ఞుడుమాత్రం కనిపించాడు.

"ఇంకా ఇక్కడ నీకేముంది పెద్దమ్మా? రేపే మావూరు వెళ్లిపోదాం" అన్నాడు బాబు.
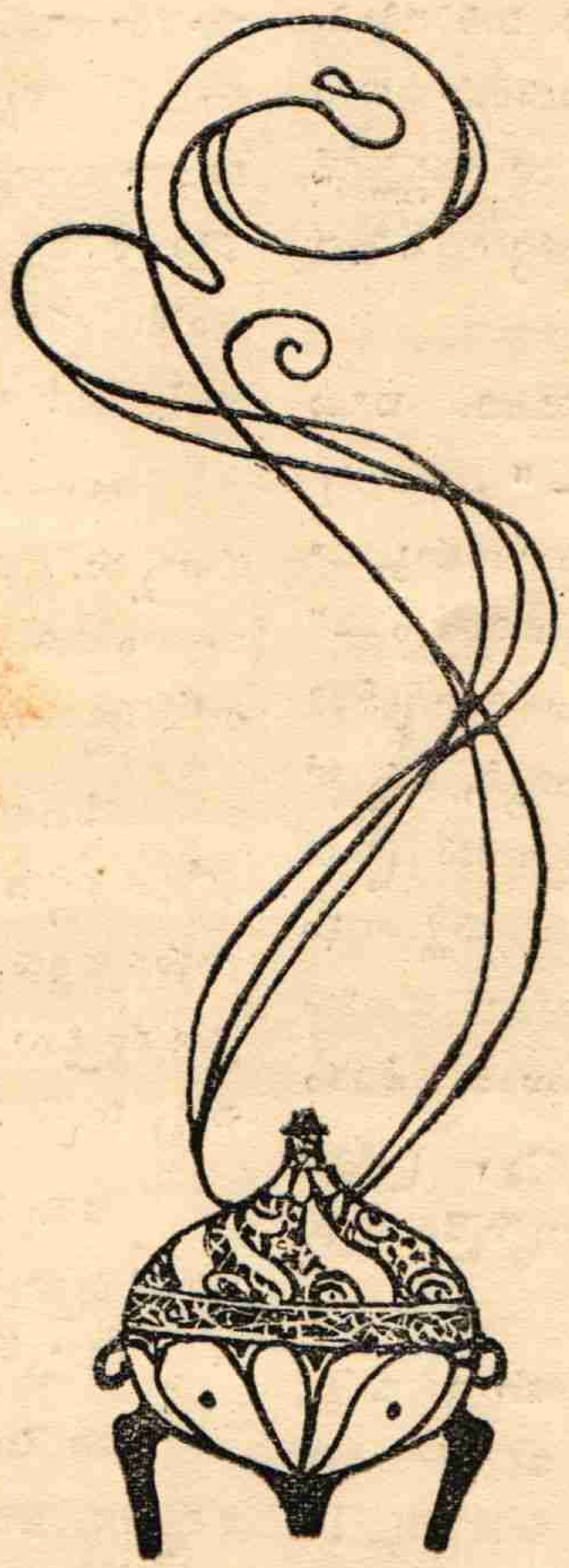
అంత దుఃఖంలోనూ, సంతోషంతో ఒణికే కంఠంతో, బాబుకేల నిమురుతూ ఆమె అంది: "సరే_ నాయనా!"